OIKOS: lietuvių migracijos ir diasporos studijos 2022, nr. 1 (33)
ISSN 1822-5152 (spausdintas), ISSN 2351-6461 (internetinis)
https://doi.org/10.7220/2351-6561.33.1

Šiuolaikiniai migracijos procesai

Gabrielė PUPLAUSKAITĖ
Vilniaus universitetas

Kristina JAKAITĖ-BULBUKIENĖ
Vilniaus universitetas

„Norvegijoj pagrindinė kalba buvo norvegų, o lietuvių – tik namuose, Lietuvoj lietuvių kalba staiga virto pagrindine, o norvegų iš viso dingo“

Santrauka. Grįžtamosios migracijos tyrimai Lietuvoje dar tik įsibėgėja, nes tik pastaraisiais metais iš užsienio grįžta vis daugiau asmenų. Migrantai dažnai grįžta su vaikais, kurie kitoje šalyje lankė darželį arba mokyklą, o kartais grįžta mokyklą kitoje šalyje jau pabaigę migrantų vaikai. Tikėtina, kad tokiu atveju pirmosios kartos migrantų vaikai, augę kitos šalies daugumos kalbos apsuptyje, yra tapę dvikalbiai, gebantys vartoti daugumos ir mažumos kalbas. Tačiau, grįžus į Lietuvą, vaikams reikia pereiti į lietuvišką aplinką ir silpnesnė lietuvių kalba dažnai būna nemenka kliūtis. Toks perėjimas nėra labai paprastas ne tik dėl kalbos, bet ir dėl švietimo sistemų skirtumų, ir reikalauja tiek vaikų ir tėvų, tiek mokytojų papildomų pastangų. Šiame straipsnyje gilinamasi, kaip sekasi iš Norvegijos grįžusių migrantų vaikams. Visų pirma, aiškinamasi, kokios kalbinės strategijos buvo taikomos emigrantų iš Lietuvos šeimose Norvegijoje, ar siekta lietuvių kalbą perduoti vaikams ir kokiomis priemonėmis, o tada – kaip vaikams sekasi bendrauti lietuviškai dabar, grįžus į Lietuvą: jei jie patiria sunkumų, domimasi, kokių būtent ir kaip juos stengiamasi įveikti. Norvegų kalba, be kita ko, buvo labai svarbi emigrantų gyvenimo dalis, todėl taip pat siekiama išsiaiškinti, ar, grįžus į Lietuvą, ji vis dar užima svarbią vietą jų gyvenime, yra vartojama.

Analizei atlikti buvo surinkta 10 giluminių pusiau struktūruotų interviu su 11 grįžusių migrantų, kurie pasakojo apie savo patirtį. Atlikus tyrimą, paaiškėjo, kad dauguma grįžusių migrantų vaikų susiduria su kalbiniais sunkumais Lietuvoje, nors dalis jų emigracijoje dėjo papildomas pastangas, kad vaikai geriau mokėtų lietuvių kalbą. Migrantų vaikų lietuvių kalba dažnai neatitinka gimtakalbio bendraamžio Lietuvoje kalbos lygio. Integraciją taip pat sunkina didelis Lietuvos ir Norvegijos švietimo sistemų skirtumas. Migrantai norėtų, kad norvegų kalbą vaikai, gyvendami Lietuvoje, išlaikytų, tačiau tam sąlygų nesudaro. Kita vertus, keletas suaugusių tyrimo dalyvių vartoja norvegų kalbą darbe Lietuvoje.

Raktažodžiai: grįžtamoji migracija, šeimos kalbų politika, kalbinis elgesys, integracija, švietimo sistema.

Stengėmės susitikti su lietuvių vaikais, susitinkam visi ir su vaikais tariamės: dabar mes susitikom, visi esam lietuviai, pasistenkit kalbėti lietuviškai, nu, išsaugokim kalbą, kad grįšit į Lietuvą, kad jum babos suprastų. (M36_EM4).[1]

Buvo, aišku, labai baisu ir abejojau [ar grįžti į Lietuvą po mokyklos baigimo Norvegijoje]. Bet iškart pradėjau eiti į kolegiją [Lietuvoje], ir man tiesiog iš karto patiko, prilipo, aš nesijaučiau išskirtinė kažkokia. Ir tiesiog aš iki pat šios dienos nesigailiu šito sprendimo. (M21_EM8).

Norėjau grįžti, nes vis tiek močiutė gyvena čia, teta, pusseserės irgi labai pasiilgdavau. Ir šiaip man visada Lietuva buvo labiau prie širdies nei Norvegija. Dabar tai labai tikrai norėčiau grįžt į Norvegiją pažiūrėjus, kaip čia dabar yra, bet yra, kaip yra. (M17_EM8).

Įvadas

Norvegija yra viena patraukliausių emigracijos šalių Lietuvos gyventojams: pastarąjį dešimtmetį ji vis patenka tarp TOP 3 valstybių pagal emigravusių lietuvių skaičių.[2] 2019 m. duomenimis, Norvegija buvo trečia pagal lietuvių pasirenkamą emigracijos kryptį valstybė, nusileidžianti tik Didžiajai Britanijai ir Vokietijai.[3] Žvelgiant iš Norvegijos perspektyvos, aktualu paminėti, kad emigrantai iš Lietuvos ten taip pat sudaro vieną didžiausių emigrantų grupių (pirmąją vietą užleidžia tik Lenkijos piliečiams).[4] Norvegijoje esama bent 12 lietuvių bendruomenių ir yra įsteigta Norvegijos lietuvių bendruomenių taryba. Bendruomenių tikslas yra organizuoti lietuvių susitikimus, diskusijas ir šviesti lietuvių vaikus. Tokios bendruomenės dažniausiai kuriasi didžiuosiuose miestuose. Jos ne tik suburia bendraminčius lietuvius, bet ir padeda emigrantų vaikams perduoti lietuvių kalbą ir kultūrą.[5] 2018 m. viduryje Lietuvoje pirmą kartą per pastaruosius dešimtmečius buvo užfiksuotas imigrantų skaičiaus šuolis, kuris pralenkė net emigrantų skaičių.[6] Daugumą imigrantų sudarė iš svetur grįžtantys lietuviai. 2019 m. duomenimis, Norvegija yra antroji šalis pagal Lietuvos gyventojų grįžimo iš emigracijos mastą.[7]

Lietuvos gyventojus paskatina emigruoti į kitas šalis ekonominės (noras uždirbti daugiau), saviraiškos (noras pažinti ir išbandyti save) priežastys ir noras pabėgti nuo lietuviškos sistemos.[8] Vis dėlto dalis išvykusių emigrantų galiausiai nusprendžia grįžti. Agnės Puronaitės (2012) atliktame tyrime apie Lietuvos jaunimo emigracijos motyvus ir grįžtamosios migracijos nuostatas buvo išsiaiškinta, kad jaunimas išvyksta iš tėvynės nebūtinai dėl

1 Skliausteliuose pateikiama informacija apie tyrimo dalyvį: **M** reiškia moterį, **V** – vyrą, **skaičius** šalia rodo amžių, **EM** ir **skaičius** žymi, kiek metų tyrimo dalyvis gyveno Norvegijoje. Visos interviu ištraukos, pateikiamos šiame darbe, kiek įmanoma, atitinka originalų pasakojimą, tyrimo dalyvių kalba yra netaisyta.

2 „Migracijos tendencijos“, *Migracija skaičiais*, žiūrėta 2021 sausio 29, https://123.emn.lt/#migracijos-tendencijos.

3 *Ibid.*

4 “Innvandring”, *SSB*, žiūrėta 2021 sausio 14, https://www.ssb.no/innvandring-og-innvandrere/faktaside/innvandring.

5 „Lietuvių bendruomenės“, *Norvegija.org*, žiūrėta 2021 sausio 20, http://norvegija.org/lietuviu-bendruomens.

6 „Migracijos tendencijos“.

7 *Ibid.*

8 Genys, Dainius, Strumickienė, Ilona ir Janauskas, Giedrius, „Tyrimas atskleidė, dėl ko emigruoja lietuviai“, *VDU*, paskelbta 2018 spalio 8, https://www.vdu.lt/lt/tyrimas-atskleide-del-ko-emigruoja-lietuviai/.

ekonominių paskatų: jaunuoliai taip pat siekia pakeisti aplinką, atsiskirti nuo tėvų arba pasirinkti iš platesnio studijų programų spektro. Grįžimo iš emigracijos priežastimi gali tapti neįvykusi integracija, kultūrinė diskriminacija arba neišsipildę lūkesčiai emigracijos šalyje. Pagrindinis veiksnys, nulemiantis grįžtamąją migraciją, – noras kurti šeimą tėvynėje ir palaikyti artimus ryšius su giminaičiais, gyvenančiais Lietuvoje.[9] Taigi emigracijos priežastys gali būti įvairios, tačiau grįžimą nulemiantis veiksnys dažnai yra socialiniai kontaktai gimtinėje.

Grįžusių migrantų grįžimo prielaidos ir požiūriai yra analizuojami Justinos Ražanauskaitės ir Rūtos Brazienės (2010) tyrime. Jame dar kartą patvirtinama, kad pagrindinis traukos į tėvynę objektas yra socialiniai ryšiai ir siekis juos išlaikyti. Nors sutariama, kad užsienyje gyvenimo sąlygos ir saviraiškos galimybės yra geresnės ir tai dažnai prisideda prie grįžimo atidėjimo, Lietuvoje laukianti šeima dažnai būna vienintelė priežastis grįžti iš užsienio.[10] Rasos Glinskienės ir Editos Petuškienės (2009) tyrimas rodo, kad pasaulinė ekonominė krizė taip pat atliko ypač svarbų vaidmenį ir buvo kertinis taškas kai kurių migrantų grįžimo istorijoje[11], o Inga Rusin (2018), nagrinėdama santykį tarp Rytų Europos emigrantų finansinės padėties ir galimybės grįžti į savo kilmės šalį, pažymi, kad būtent per ekonominę krizę dauguma iš Norvegijos grįžusių migrantų tokį sprendimą priėmė dėl mažų pajamų.[12]

Kitame mokslo darbe tiriama grįžusių migrantų integracija darbo rinkoje. Dovilės Žvalionytės (2014) disertacijoje atsiskleidžia, kad grįžusių lietuvių integracija gana sudėtinga: darbdaviai Lietuvoje skeptiškai vertina užsienyje įgytą darbo patirtį, todėl grįžusieji negali pritaikyti emigracijoje įgytų gebėjimų.[13] Būtent apie prisitaikymą ir grįžusių migrantų integraciją rašo ir Lina Garbenčiūtė (2012), atlikusi tyrimą, kurio dalyviai – lietuviai, išvykę į užsienį ieškodami geresnių galimybių įgyti išsilavinimą arba mokytis užsienio kalbos. Jie dar kartą patvirtina, kad viena iš pagrindinių grįžimo priežasčių yra šeima, tačiau didelė paskata buvo ir į gerąją pusę besikeičianti Lietuvos visuomenė. Vis dėlto grįžę lietuviai susiduria su integracijos problemomis Lietuvoje, kurios neretai būna didesnės nei pačioje emigracijoje. Kultūrinis šokas, mentaliteto skirtumai, sudėtingas inovacijų pritaikymas – tik keletas integracijos sunkumų, su kuriais susidūrė šio tyrimo dalyviai.[14] Taigi lietuvių emigrantai neskuba grįžti dėl vis dar nepalankių sąlygų Lietuvoje ir inovacijų atmetimo. Dar 2007 m. Žilvino Martinaičio ir Dovilės Žvalionytės atliktame tyrime taip pat patvirtinama, kad aukštos kvalifikacijos darbuotojų paklausa Lietuvoje yra nedidelė ir

9 Puronaitė, Agnė, *Lietuvos jaunimo emigracijos motyvacija ir grįžtamosios migracijos nuostatos:* magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.

10 Ražanauskaitė, Justina ir Brazienė, Rūta, „Grįžtamoji lietuvių emigracija: prielaidos, požiūriai, kontekstas“, *Filosofija. Sociologija* 21 (2010), 285–297.

11 Glinskienė, Rasa ir Petuškienė, Edita, „Pasaulinės ekonominės krizės poveikis lietuvių reemigracijos ir protų nutekėjimo procesams“, *Ekonomika ir vadyba* 14 (2009), 763–771.

12 Rusin, Inga, *An Analysis of Out-migration of Eastern Europeans in Norway:* master thesis. Bergen: University of Bergen, 2018.

13 Žvalionytė, Dovilė, *Grįžusių migrantų integracija kilmės šalies darbo rinkoje: Lietuvos atvejo analizė:* daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014.

14 Garbenčiūtė, Lina, *Grįžtamoji migracija: protų susigrąžinimas ir prisitaikymo galimybės Lietuvoje:* magistro baigiamasis darbas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2012.

būtent todėl sunku čia įsitvirtinti.[15] Tokią mintį plėtoja ir Johanna Gisladottir (2015): anot jos, Lietuvos valstybė kol kas dar nėra sukūrusi grįžusiems migrantams palankios aplinkos plėtoti ir įgyvendinti savo gebėjimus.[16] Taigi, galima teigti, kad Lietuvos darbo rinkos atsigavimas ir naujovių pritaikymas bei didesnė aukštą išsilavinimą turinčių darbuotojų paklausa galėtų būti viena iš paskatų emigrantams grįžti į Lietuvą.

Anksčiau aptarti tyrimai apima aktualius grįžtamosios migracijos aspektus, tačiau kalbai vis dėlto neskiriama daug dėmesio. Lietuvoje kalbos aspektu dažniau yra tiriami emigrantai. Įvairiose šalyse gyvenančių emigrantų iš Lietuvos kalbines nuostatas, kalbinį elgesį ir tapatybės klausimus analizavo bent keletas mokslininkų, o jų tyrimai buvo sudėti į bendrą monografiją „Emigrantai: kalba ir tapatybė“[17]. Tyrimai apima lietuvių emigrantus Jungtinėje Karalystėje, Norvegijoje, Kanadoje, Argentinoje. Kristina Jakaitė-Bulbukienė ir Eglė Vaisėtaitė (2019) tyrimui pasirinko Didžiąją Britaniją, kurioje lietuvių emigrantų, paskutinių metų duomenimis, yra daugiausiai. Tyrimo dalyvių atsakymuose išryškėja lietuviškosios tapatybės tvirtumas, siekis perduoti savo gimtąją kalbą palikuonims.[18] Norvegijoje lietuvių emigrantų kalbinė padėtis ganėtinai panaši. Eglės Gudavičienės (2019) atliktame Oslo lietuvių tyrime dalyviai tvirtina išlaikantys lietuvių kalbą: ją vartoja namų aplinkoje ir su kitais lietuviais draugais.[19] Ingos Hilbig (2019) straipsnis apie Osle gyvenančių lietuvių dvikalbystę taip pat patvirtina, kad emigrantai lietuvių kalbos vartojimą vienatautėse šeimose laiko natūraliu dalyku, todėl lietuvių kalba yra išlaikoma emigracijos sąlygomis.[20] Žinoma, kiekvienas atvejis yra individualus: štai Gabrielės Puplauskaitės (2019) atliktame vienos lietuvių šeimos atvejo analizės tyrime buvo išsiaiškinta, kad pirmosios kartos emigrantų vaikai Norvegijoje lietuvių kalbą vartoja tik pasyviai, t. y. supranta lietuviškai, tačiau kalbos arba nevartoja, arba vartoja labai netaisyklingai.[21] Tokių atvejų, kai kalba neišlaikoma arba išlaikoma tik iš dalies, yra daugiau, tačiau jų rasti tyrėjams sudėtinga. Todėl visų tyrimų rezultatai turėtų būti ne generalizuojami, o suprantami kaip išvados apie tam tikrą tiriamąją grupę.

Vienas iš aktualių tyrimų apie grįžusius migrantus yra Linos Lukočiūtės ir Romos Mickutės (2009) atliktas tyrimas apie iš emigracijos grįžusių mokinių mokymosi patirtį. Jame atskleidžiama, kad vienas iš pagrindinių Lietuvos ir užsienio mokyklų skirtumų, kuris sukelia didesnių integracijos problemų, yra mokinio ir mokytojo santykis. Užsienyje mokytojas dažnai yra padėjėjas, draugas, o centre yra mokinys. Lietuvoje yra labiau

15 Martinaitis, Žilvinas ir Žvalionytė, Dovilė, „Emigracija iš Lietuvos: ką žinome, ko nežinome ir ką turėtume žinoti?“, *Politologija* 47 (2007), 112–134.

16 Gisladottir, Johanna, *The Good Life Does Not Come Easily in Lithuania. A System Dynamics Analysis of Emigration:* master thesis. Bergen: University of Bergen, 2015.

17 Ramonienė, Meilutė (moksl. red.), *Emigrantai: kalba ir tapatybė*, t. II. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019.

18 Jakaitė-Bulbukienė, Kristina ir Vaisėtaitė, Eglė, „Jungtinės Karalystės lietuvių etninė tapatybė ir kalba“, in Ramonienė, Meilutė (moksl. red.), *Emigrantai: kalba ir tapatybė*, t. II. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019, 113–149.

19 Gudavičienė, Eglė, „Oslo lietuvių kalbų mokėjimas ir kalbinis elgesys“, in Ramonienė, Meilutė (moksl. red.), *Emigrantai: kalba ir tapatybė*, t. II. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019, 149–183.

20 Hilbig, Inga, „Dvikalbystė Oslo lietuvių šeimose“, in Ramonienė, Meilutė (moksl. red.), *Emigrantai: kalba ir tapatybė*, t. II. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019, 183–245.

21 Puplauskaitė, Gabrielė, *Ankstyvoji dvikalbystė su lietuvių kalba: dviejų brolių Norvegijoje atvejo tyrimas:* bakalauro darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2019.

priimtinas toks modelis, kai mokytojas yra hierarchiškai aukštesnė švietimo sistemos figūra. Be kita ko, Lietuvos mokyklose yra labiau priimtinas mokymo, o ne mokymosi modelis. To padarinys – ne tik struktūruota pamokų medžiaga, bet ir mokinio elgesio manierų ribojimas, esama griežtų reikalavimų. Šiame tyrime prieita prie išvados, kad grįžusių mokinių integracija Lietuvos švietimo sistemoje ypač sunki dėl kultūrų skirtumų, kalbos barjero, o anksčiau įgytos žinios negali būti lengvai perkeliamos į kitą aplinką (pavyzdžiui, mokyklą Lietuvoje) dėl per didelio švietimo sistemų skirtumo.[22] Taigi, galima matyti, kad vaikų, kurie mokėsi užsienyje, integracija į Lietuvos mokyklas gali būti sudėtinga ne tik dėl kalbos barjero, bet ir dėl mokymosi sistemos ir suvokimo skirtumų. Kitas aktualus darbas – Nidos Poderienės ir Aurelijos Tamulionienės (2020) parengta grįžusių migrantų vaikų kalbinės integracijos studija, kurios rezultatai rodo, kad į kiekvieną grįžusio vaiko atvejį reikia žvelgti individualiai, nes jie parsineša skirtingas kalbines ir kultūrines patirtis, dėl kurių jiems paprastai reikalingas adaptacijos laikotarpis ir papildomos priemonės.[23]

Kaip matyti, grįžtamosios migracijos tyrimai Lietuvoje dar tik įsibėgėja, aptariami įvairūs su grįžtamąja migracija susiję aspektai: grįžimo priežastys, darbo paieškos, integracija darbo rinkoje ir grįžusių migrantų vaikų padėtis mokykloje, tačiau kalbos dalykams vis dėlto neskiriama daug dėmesio – yra pasirodę vos keletas tyrimų, nors kalba ir yra vienas svarbiausių dalykų adaptuojantis šalyje. Tad šiuo tyrimu stengiamasi šią spragą užpildyti.

Šio tyrimo tikslas buvo keliasluoksnis. Pagrindinis tikslas buvo išsiaiškinti, kokia yra iš Norvegijos su vaikais grįžusių migrantų kalbinė padėtis: kaip jų vaikams sekasi integruotis lietuviškoje švietimo sistemoje, ar jiems kyla iššūkių dėl kalbos, jei kyla – kokių? Tikslui pasiekti iš pradžių stengtasi sužinoti, kokios kalbų vadybos strategijos buvo taikomos emigrantų iš Lietuvos šeimose Norvegijoje, ar siekta lietuvių kalbą perduoti vaikams, jei taip – kokiomis priemonėmis, t. y. ar jie grįžo mokėdami lietuvių kalbą ir su kokia kalba grįžo, o tada – kaip vaikams sekasi bendrauti lietuviškai dabar, grįžus į Lietuvą, jei jie patiria sunkumų – būtent kokių ir kaip juos stengiamasi įveikti. Nors iš esmės susitelkiama į kalbą, ne mažiau dėmesio reikalavo ir švietimo sistemų skirtumai. Norvegų kalba, be kita ko, buvo labai svarbi emigrantų gyvenimo dalis, todėl taip pat siekiama išsiaiškinti, ar, grįžus į Lietuvą, ji vis dar užima svarbią vietą jų gyvenime, yra vartojama.

Šis darbas yra atliktas kokybiniu tyrimo metodu. Pasak Svendo Brinkmanno ir Lene Tanggaard (2010), tokių tyrimų esmė yra dekonstruoti, interpretuoti ir suprasti žmonių patirtis, būtent todėl jie taikomi ten, kur svarbu ne statistika, o žmogiškosios patirtys ir socialinis gyvenimas.[24] Iš viso paimta 10 pusiau struktūruotų giluminių interviu su grįžusiais migrantais. „Grįžtamosios migracijos“ terminas turi ne vieną interpretaciją, todėl atliekant tyrimą buvo svarbu įsivardyti, kuria „grįžtamosios migracijos“ apibrėžtimi bus remiamasi. Šiam tyrimui buvo ieškoma asmenų, kurie yra grįžę į savo pilietybės šalį (Lietuvą), daugiau nei 3 metus pabuvę tarptautiniais migrantais Norvegijoje, ir Lietuvoje ketina būti

22 Lukočiūtė, Lina ir Mickutė, Roma, *Grįžtamosios migracijos sukeliamų mokymo(si) patirčių hermeneutinė analizė:* magistro darbas. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2009.

23 Poderienė, Nida ir Tamulionienė, Aurelija, *Įveikti atskirtį: grįžusių iš užsienio vaikų kalbinė integracija*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2020.

24 Brinkmann, Svend ir Tanggaard, Lene, *Kvalitative metoder. En Grundbog*. Denmark: Hans Reitzels Forlag, 2010, 11–24.

bent vienerius metus.[25] Interviu buvo paimta iš 11 asmenų (viename interviu dalyvavo mama su dukra), jų bendra trukmė yra 8 val. 46 min., jie iššifruoti. Tiriamieji buvo renkami patogiosios imties principu per pažįstamus ir socialinius tinklus. Siekta apklausti tiek tokius asmenis, kurie patys augo Norvegijoje ir ten lankė švietimo įstaigas, tiek tokius, kurie emigravo iš Lietuvos suaugę ir augino vaikus emigracijoje, kad būtų atskleistos įvairialypės patirtys. Tačiau pažymėtina, kad medžiaga buvo renkama interviu būdu, o ne stebint, todėl interviu metu galėjo išryškėti tik deklaruojamasis kalbinis elgesys, be to, galbūt tiriamieji sąmoningai arba pasąmoningai neįvardijo svarbių dalykų arba tam tikrų reikšmingų detalių.

1 lentelėje trumpai aprašomas klausimynas. Jį kuriant, iš dalies remtasi projekto „Lietuvos gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys“ (2020–2021, projekto vykdytojas – Vilniaus universitetas, rėmėja – Valstybinė lietuvių kalbos komisija, vadovė – dr. Inga Hilbig)[26] klausimynu, skirtu iš emigracijos grįžusiems tėvams.

1 lentelė. *Klausimynas*

	Tema	**Potemės**
1.	Emigracijos istorija	Išvykimo ir grįžimo priežastys; adaptacija; atostogos Lietuvoje
2.	Norvegų kalba emigracijoje	Vaikų ir tėvų norvegų kalbos mokymasis; kalbos lygis
3.	Lietuvių kalba emigracijoje	Šeimos kalba (-os); tapatybės svarba; papildomas mokymasis; lietuvių kalbos pokyčiai; požiūris į kalbą
4.	Lietuvių kalba grįžus į Lietuvą	Papildomas mokymasis; padėtis mokykloje
5.	Norvegų kalba grįžus į Lietuvą	Papildomas mokymasis; gebėjimas kalbėti; kalbos išsaugojimas
6.	Švietimo sistemų palyginimas	Mokyklų ir mokymo skirtumai; adaptacija mokykloje; mokytojų ir vaikų elgesys
7.	Daugiakalbystė ir kitos kalbos	Kitų kalbų mokėjimas; požiūris į daugiakalbystę

Šiame straipsnyje analizuojamas vienas minėtam projektui paimtas interviu (tiriamąjį kalbino I. Hilbig), o kiti devyni interviu buvo paimti specialiai šiam tyrimui. Interviu buvo imami 2020–2021 m.; vienas vyko gyvai, o kiti devyni – nuotoliniu būdu dėl karantino ribojimų. Buvo gauti visų tiriamųjų sutikimai raštu. Tyrime dalyvavo devynios moterys ir vienas vyras, jų gyvenimo emigracijoje trukmė svyravo nuo 3 ir 12 metų. Keturi tyrimo dalyviai (M11_EM6; M17_EM8; M21_EM8; V23_EM3) patys mokėsi Norvegijoje, jų amžius tyrimo metu buvo nuo 11 iki 23 metų, o likę septyni tiriamieji iš Lietuvos emigravo suaugę ir turėjo vaikų, kurie Norvegijoje lankė darželį ir (ar) mokyklą, jų amžius svyravo nuo 23 iki 40 metų. Dvi tyrimo dalyvės yra kilusios iš mišrių rusų ir lenkų šeimų, tačiau lankė lietuvišką mokyklą ir sukūrė šeimas su lietuviais vyrais, likę tiriamieji – lietuviai.

25 Kalbant apie jų buvimo Norvegijoje laikotarpį, vartojamos „emigracijos“ ir „emigranto“ sąvokos.

26 Vilniaus universiteto Taikomosios kalbotyros instituto Lituanistinių studijų katedros projektas „Lietuvos gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys“ (2020–2021), žr. https://www.flf.vu.lt/lsk/projektai#lietuvos-gyventoju-kalbines-nuostatos-ir-kalbinis-elgesys.

Taip pat reikia paminėti, kad visi tyrimo dalyviai teigė puikiai kalbantys norvegiškai. Toks jų paliudytas gebėjimas prieštarauja E. Gudavičienės (2019) atlikto tyrimo rezultatams. Pastarojo dalyviai sutinka, kad mokėti norvegų kalbą gyvenant šioje šalyje yra didžiulis pranašumas dėl lengvesnės kultūrinės integracijos ir visuomenės palankumo, tačiau darbo rinkoje pakanka minimalių norvegų kalbos žinių arba anglų kalbos. Šitoks kalbinis liberalumas Norvegijoje demotyvuoja lietuvių emigrantus skirti laiko mokytis norvegų kalbos[27]. Vis dėlto pažymėtina ir tai, kad ne visų kalbintų emigracijoje augusių vaikų tėvai mokėjo norvegų kalbą.

Šeimos kalbų vadyba gyvenant Norvegijoje

Šeimos kalba namie

Siekiant suprasti grįžusiųjų kalbinę situaciją, svarbu atsižvelgti ir į tai, kaip jie su lietuvių kalba elgėsi dar gyvendami emigracijoje. Kalbų politika, anot Bernardo Spolsky'o, yra skirstoma į kalbinį elgesį, kalbines nuostatas ir kalbų vadybą ir yra ypač svarbi emigrantų šeimose.[28] Mila Schwartz (2010) pažymi, kad būtent šeimoje pirmiausia kuriamas mūsų kalbinis elgesys ir kalbinės nuostatos.[29] Kalbinės nuostatos, pasak Larso Anderso Kulbrandstado (2015), yra polinkis palankiai arba nepalankiai vertinti kalbą arba jos aspektus, tačiau toks vertinimas nebūtinai pastovus, t. y. jis gali keistis bėgant laikui arba kintant aplinkai.[30] Kadangi vaikai dažniausiai grįžta dvikalbiai, vadinasi, šeimoje buvo taikomos kalbinės strategijos siekiant išlaikyti lietuvių kalbą Norvegijoje. Annick De Houwer (2007) teigia, kad tarp emigrantų populiariausia strategija yra „mažumos kalba namie", – tai reiškia, kad tėvai, siekdami išsaugoti savo gimtąją kalbą, ją vartoja šeimoje.[31] Yra ir kitų dvikalbystės ugdymo strategijų, kurias emigrantai gali sąmoningai arba pasąmoningai naudoti.

Nors atrodo natūralu, kad vienataučių emigrantų šeimos puikiai išsaugo savo gimtąją kalbą ir ją perduoda savo vaikams, tai nėra taisyklė. Kaip teigia Janet Holmes (2001), mažumos kalbai išlaikyti reikia daug pastangų, ypač jeigu jaučiamas didelis daugumos kalbos spaudimas. Daugumos kalbą emigrantai dažnai privalo išmokti dėl socialinių arba ekonominių paskatų, ir taip atsiranda pavojus namų kalbai.[32] Emigrantų šeimos kalbinis diskursas, anot A. De Houwer (2007), yra vienas iš pagrindinių mažumos kalbos išlaikymo šaltinių. Nors daugelis įsivaizduoja, kad gimtosios kalbos vartojimas vienatautėse šeimose yra

27 Gudavičienė, „Oslo lietuvių kalbų mokėjimas ir kalbinis elgesys", 179.

28 Spolsky, Bernard (ed.), *The Cambridge Handbook of Language Policy*. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2012, 3–5.

29 Schwartz, Mila, "Family language policy: Core issues of an emerging field", *Applied Linguistics Review*, 2010, vol. 1, 172.

30 Kulbrandstad, Lars Anders, "Språkholdninger", *Norsk som Andrespråk*, 2015, bokvol. 30, 249.

31 De Houwer, Annick, "Parental language input patterns and children's bilingual use", *Applied Psycholinguistics*, 2007, vol. 28, 420.

32 Holmes, Janet, *An Introduction to Sociolinguistics*. London, New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2001, 61.

universalus ir akivaizdus dalykas, toks suvokimas gali būti ir klaidingas.[33] Reikia pripažinti, kad kiekvienas atvejis yra individualus ir gali neatitikti įsivaizduojamo standarto. Didžioji dauguma šio tyrimo dalyvių deklaruoja griežtą lietuvių kalbos vartojimą šeimoje:

1. Sutarėme su vaiku, kad namuose stengiamės tik lietuviškai šnekėti ir be norvegų kalbos. (M38_EM12).

2. Jisai mus testavo ties ta kalba, bet mes kažkaip griežtai. Buvo tas laikotarpis, kai jisai sako norvegiškai, bet mes tiesiog lietuviškai savo laikėmės ir tas testavimo laikotarpis baigėsi. (M35_EM10).

3. Pas mus buvo griežta taisyklė – namuose jokios norvegų kalbos. Tas noras, aišku, buvo vaikams [kalbėti norvegiškai]. Aš visada sakydavau: aš nesuprantu, ir matai, kaip vaikas galvoja, nu, kaip čia pasakyt, ir bando ten ieškot ir suranda. Svarbu nepasiduoti pradžioj <...>, nes plius dar vyresnysis [vaikas] yra labai griežtas toks: „Tu žinai, negalima čia kalbėti norvegiškai namuose!" [sakydavo vyresnysis jaunesnėliams]. (M40_EM8).

4. Aš su ja bendraudavau tik lietuviškai. (M34_EM6).

5. Šeimoj lietuviškai, nes, nu, nelogiška būtų bendrauti norvegiškai, kai visi yra lietuviai. (V23_EM3).

6. Tik lietuviškai [namuose]. (M17_EM8).

7. Visą laiką lietuviškai [kalbėdavo namuose] <...>, nes jie [tėvai] norvegų kalbos nemoka, tai stengdavaisi kažkaip išsiversti. (M21_EM8).

Iš 1–7 pavyzdžių matyti, kad patys tyrimo dalyviai arba jų tėvai namuose dažniausiai griežtai vartojo lietuvių kalbą ir laikėsi principo „mažumos kalba namie". Suzanne Barron-Hauwaert (2011) teigia, kad principo „mažumos kalba namie" sėkmė priklauso nuo tėvų užsispyrimo: tokios strategijos pagrindinė taisyklė yra ta, kad vaikas privalo kalbėti tik viena kalba, nes kitu atveju tėvai jo nesupras. Toks „apsimetimas" dar kitaip vadinamas apsimestine vienakalbe strategija (angl. *false monolingual strategy*).[34] Šis užsispyrimas, griežtas nusistatymas, apsimestinis norvegų kalbos nesupratimas matyti ir iš čia pateiktų pavyzdžių. 3 pavyzdyje buvo taikoma S. Barron-Hauwaert (2011)[35] pasiūlyta sėkmės strategija: tėvai apsimeta, kad nesupranta norvegų kalbos. Tačiau, vaikui augant, šį tėvų „melą" nuslėpti darosi vis sunkiau: tėvai kalba su vaiko mokytojais, pardavėjais arba draugais norvegais. Vis dėlto, pasak vienos tyrimo dalyvės, vėliau ši strategija tampa įpročiu ir apsimetinėti nebėra tikslo:

33 De Houwer, "Parental language input patterns and children's bilingual use", 420.

34 Barron-Hauwaert, Suzanne, *Language Strategies for Bilingual Families*. Clevedon, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters LTD, 2004, 43, 212.

35 *Ibid*.

8. Buvo tas momentas [kai suprato, kad tėvai kalba norvegiškai] <...>. Po to, jau kai vyresnė jau buvo, bet jinai jau buvo supratusi tą taisyklę, kad, nu, kad nešnekam [norvegiškai]. (M40_EM8).

8 pavyzdys rodo, kad įprotis kalbėti mažumos kalba turi būti kuriamas nuo vaikystės, siekiant sėkmingo rezultato. Pasak S. Barron-Hauwert (2011), daugelis tėvų nusprendžia, kad apsimetinėti neverta, nes vyresnysis vis tiek galiausiai prasitars jaunesniems vaikams, jog tėvai gali vartoti daugumos kalbą[36]. Tačiau iš 3 pavyzdžio matyti, kad strategiją „mažumos kalba namie" kaip tik padėjo puoselėti vyresnysis vaikas ir galbūt tai prisidėjo prie sėkmingo rezultato su jaunesniais vaikais. Anot M. Schwartz (2010), vyresni vaikai gali turėti didžiulę įtaką emigrantų (paveldėtosios) kalbos (ne)perdavimui jaunėliams[37]; būtent taip atsitiko ir šiuo atveju. Tokia išvada nėra netikėta: štai Loretos Vilkienės (2019) atliktame Toronto lietuvių tyrime taip pat buvo aprašomas atvejis, kai vyresniojo brolio dėka jo sesuo išlaikė lietuvių kalbą[38]. Vis dėlto reikia atsižvelgti ir į tai, kad deklaruojamas elgesys nebūtinai atitinka tikrovę[39], todėl šių rezultatų nereikėtų vertinti kaip neginčijamų. Dalies tyrimo dalyvių (5–7 pavyzdžiai) pasirinkimas vartoti tik lietuvių kalbą yra natūralus ir turi svarią priežastį: jie išvyko į Norvegiją šiek tiek vyresnio amžiaus, todėl jau mokėjo lietuvių kalbą, be kita ko, jų tėvai iš tiesų nekalba norvegiškai, todėl lietuvių kalba šeimoje buvo pirminis ir natūralus pasirinkimas.

Tačiau ne visi tyrimo dalyviai laikėsi griežto principo „mažumos kalba namie". Keletas jų pripažino, kad nors ir stengdavosi kalbėti lietuviškai, atsirasdavo aplinkybių, kuriomis jie patys pereidavo prie daugumos kalbos:

9. Jinai dviem kalbom varydavo [namuose] <...>. Gal ir atsakinėdavau, žinok, [norvegiškai] <...>. Skaitydavom tikrai knygas norvegų kalba, nes natūralu, kad kažkiek gaudavo iš Lietuvos, bet daug buvo, kad pirkau Norvegijoje, ane. Bet vis tiek jaučiau, kad skaitau ir jaučiu, kad, nu blemba, turbūt, kad ne taip gerai, kaip tas pats norvegas, žinai, perskaito. (M34_EM7).

10. Jinai paskui ten iš viso vyresnė penki šeši metai, išvis tik norvegiškai šnekėdavo. Bet, supranti, aš atsakydavau lietuviškai <...>. Jeigu susirenka tėvai [darželyje arba mokykloje] viskas, nu, jinai klausia manęs norvegiškai ir aš atsakau norvegiškai. Kai tu toj būni aplinkoj [tarp norvegų], aš su ja ten norvegiškai šnekėdavau. (M40_EM9).

11. Kažką norvegiškai, kažką lietuviškai <...>. Vyras visiškai norvegiškai nešnekėjo <...>, nes jis puikiai šnekėjo angliškai <...>. Mes šnekėdavom lietuviškai, įterpdami angliškus žodžius, tiesiog kad jisai [vaikas] lavintų tą kalbą. (M36_EM4).

36 *Ibid*.

37 Schwartz, "Family language policy: Core issues of an emerging field", 173–176.

38 Vilkienė, Loreta, „Toronto lietuvių bendruomenės lietuviškojo portreto eskizas", in Ramonienė, Meilutė (moksl. red.), *Emigrantai: kalba ir tapatybė*, t. II. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019, 35.

39 De Houwer, Annick, "The role of language input environments for language outcomes and language acquisition in young bilingual children", in *Bilingual Cognition and Language: The State of the Science Across Its Subfields*. Amsterdam, the Netherlands: John Benjamins, 2017, 20; Saville-Troike, Muriel, *Introducing Second Language Acquisition*. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2012, 7–32.

Interviu ištraukose (9–11 pavyzdžiai) minimi atvejai, kai migrantės mamos ir jų vaikai pasirenka dvikalbį diskursą šeimoje, t. y. bendrauja keliomis kalbomis. Dvi tyrimo dalyvės (9, 10 pavyzdžiai) prisimena, kad kartais su vaikais pačios bendraudavo norvegų kalba. Būtent šių tiriamųjų atvejais atsirasdavo ir dualingvio diskurso (angl. *dual-lingual discourse*)[40] apraiškų, kai vaikai kalbėdavo norvegiškai, o tėvai atsakinėdavo lietuviškai. Carol Myers-Scotton (2006) teigia, kad toks mišrus kalbų vartojimas, kai vaikas kalba viena kalba, o tėvai – kita, gali daryti įtaką vėlesnei dvikalbystės raidai, t. y. vaikas gali tapti pasyviuoju dvikalbiu, kuris tik supranta antrąją kalbą.[41] Tokia kalbinė tėvų tolerancija kai kuriems vienakalbį diskursą šeimoje bandantiems išlaikyti tėvams gali atrodyti keista, tačiau J. Holmes (2001) mano, kad tokie atvejai, kai tėvai pereina prie daugumos kalbos, yra dažnesni, negu atrodo, o ir priežasčių tam yra ne viena. Tėvai dažnai negalvoja apie tai, kad jų mažumos kalba šeimoje gali atsidurti ties išnykimo riba.[42] Galima spėti, kad 10 pavyzdyje cituojama dalyvė pereidavo prie norvegų kalbos dėl to, kad norėjo būti suprasta aplinkinių, kad kiti negalvotų, jog ji juos apkalba, arba dėl to, kad varžėsi kalbėti lietuviškai norvegų kalbos apsuptyje. 11 pavyzdyje cituojama tyrimo dalyvė pamini, kad kartais pereidavo ir prie anglų kalbos, kurią gerai mokėjo jos vyras.

10 pavyzdyje cituota tyrimo dalyvė, nors pati pripažino, kad kartais vartodavo norvegų kalbą su vaiku, pati į tokį perėjimą prie daugumos kalbos kitose šeimose žvelgia stebėdamasi:

> 12. Man labai keista, kai, nu, žinai, kiekvienam savo, bet aš atsimenu kažkaip, man tas įstrigo, kad mes lėktuvu skridom ir mama su dviem berniukais mažiukais, norvegiškai su jais kalbėjo, lietuvė. Ir tikrai labai nesklandžiai lietuviškai jinai kalbėjo, ir aš galvoju: nu, koks pagrindas? Nes pagrindas tai turi būti nuo kažkokios, tu dedi toliau gi aukštyn, lipi nuo kažkurios kalbos, tau yra ta *morsmål* [liet. gimtoji kalba]. (M40_EM9).

Iš 12 pavyzdžio matyti, kad tyrimo dalyvė nepritaria daugumos kalbos vartojimui, tačiau anksčiau interviu metu pamini, kad pati taip elgiasi norvegų apsuptyje. Šiuo atveju akivaizdu, kad kalbinės nuostatos gali neatitikti kalbinio elgesio. K. Jakaitės-Bulbukienės ir E. Vaisėtaitės (2019) tyrime taip pat išryškėjo neigiamas lietuvių požiūris į emigrantus, kurie šeimoje vartoja daugumos kalbą[43]. Tačiau pereiti prie daugumos kalbos nėra neįprasta: štai S. Barron-Hauwert (2004) mini, kad kartais tėvai pereina prie daugumos kalbos tam tikrose vietose, kuriose aplink visi vartoja tik daugumos kalbą, kalbėdami su vaiku, nes jis taip pageidauja. Kai kurie vaikai tiesiog nėra linkę vartoti mažumos kalbos tarp draugų arba plačiojoje visuomenėje, kurioje ši kalba nėra suprantama.[44] A. De Houwer (2017) teigimu, taip dažnai atsitinka dėl to, kad vaikai augdami patys kuria kalbines nuostatas,

40 Dualingvis diskursas (angl. *dual-lingual discourse*) – tai toks kalbėjimo būdas, kai to paties pokalbio pašnekovai vartoja skirtingas kalbas (Saville-Troike, Muriel, "Dilingual Discourse: The Negotiation of Meaning Without a Common Code", *Linguistics: An Interdisciplinary Journal of the Language Sciences*, 1987, vol. 25, no. 1, 82).

41 Myers-Scotton, Carol, *Multiple Voices: An Introduction to Bilingualism.* Oxford: Blackwell Publishing, 2006, 44, 294.

42 Holmes, *An Introduction to Sociolinguistics*, 61.

43 Jakaitė-Bulbukienė ir Vaisėtaitė, „Jungtinės Karalystės lietuvių etninė tapatybė ir kalba", 127.

44 Barron-Hauwaert, *Language Strategies for Bilingual Families*, 48–69, 211–215.

kurios vienaip arba kitaip veikia jų kalbinį pasirinkimą.[45] Šio tyrimo dalyvė M40_EM9 neminėjo, kad jos perėjimas prie norvegų kalbos kalbant su dukra buvo dukros noras. Ištraukos pabaigoje (12 pavyzdys) moteris taip pat pavartojo norvegišką gimtosios kalbos žodžio atitikmenį *morsmål*, ir taip kalboje atsirado kodų kaita[46].

Apie tai, ar kodų kaita yra įprastas reiškinys emigrantų šeimose, rašo ir E. Gudavičienė (2019). Jos atliktame Oslo lietuvių tyrime sužinota, kad šeimose vyksta kodų kaita: pritrūkus lietuviško žodžio, jis yra pakeičiamas angliškų arba norvegišku.[47] Norvegiškų žodžių įterpimą į lietuvių kalbą pripažino net ir griežtą lietuvišką diskursą šeimoje deklaruojantys tyrimo dalyviai:

> 13. Kokių keturių metų būdavo, kai jau tikrai tvirtai šnekėdavo, tai pasakydavo net: „Mama, namuose norvegiškai nešnekėk", nes vis tiek kartais būdavo, kad įterpi žodį, nes atrodydavo, kad norvegų kalboj jis yra paprastesnis, trumpesnis ir aiškiau pasakyti. Tai vaikas stabdydavo, kad „Mama, šnekam lietuviškai." (M38_EM12).

> 14. Mes iki šiol turim, pavyzdžiui, ne „apatinė maikė", žinai" kur... *under* [liet. apatinė] maikė pas mus yra, pavyzdžiui. Eik, užsidėk *under* maikę <...>. Visą laiką *bæsj* [liet. kakutis] sakydavo, pavyzdžiui, kas antras žodis būdavo *bæsj*. (M34_EM7).

Šioje interviu ištraukoje (13 pavyzdys) galima matyti, kad net ir pirmosios kartos emigrantas gali taip išmokti kalbą, jog ji kai kuriais atvejais atrodo patogesnė. Kita tyrimo dalyvė (14 pavyzdys) paminėjo keletą skirtingų norvegiškų žodžių, kuriuos vartodavo arba vartoja kasdieniame gyvenime. Tokius intarpus pripažino vartojantys ir jaunieji tyrimo dalyviai, kurių šeimose buvo vartojama tik lietuvių kalba (šių tyrimo dalyvių tėvai nemokėjo norvegų kalbos arba mokėjo ją tik šiek tiek):

> 15. Tų žodžių [norvegiškų] atsirasdavo tikrai, kokie konkrečiai, aš neatsimenu. (V23_EM3).

> 16. Taip taip, būna ir dabar netgi [kad įpina norvegiškų žodžių], bet labiau ant juokučio <...>. Būna tokie, kaip čia pasakyti, lavašai tokie <...>, ir tu pasakai: „Mums *lumperių* [liet. lavašų] gi reikia." (M17_EM8)

> 17. Turėjau labai gerą draugę lietuvę nuo pat pradžių iki pat dabar <...>, vat, tai su ja kalbant, tai jei tiesiog nežinai lietuviško žodžio, tai iš karto norvegiškai pasakai. (M21_EM8).

Jaunųjų tyrimo dalyvių duomenys rodo (15–17 pavyzdžiai), kad jiems bendraujant kodų kaita, t. y. norvegiški intarpai, yra visiškai normalus dalykas. Visi šie tyrimo dalyviai namie kalbėdavo tik lietuviškai, nes tai – vienintelė suprantama jų tėvų kalba, tačiau net ir tokiomis sąlygomis atsirasdavo kodų kaitos apraiškų. Tokia praktika yra visiškai įprasta gyvenant daugumos kalbos apsuptyje. Štai Lenore Arnberg (1987) teigia, kad tam tikri

45 De Houwer, "The role of language input environments for language outcomes...", 20.

46 Kodų kaita (angl. *code-switching*) – reiškinys, kai dvikalbiai pereina nuo vienos kalbos prie kitos, įterpdami antrosios kalbos žodį arba frazę į sakinį arba užbaigdami sakinį kita kalba, nei jis buvo pradėtas (Barron-Hauwaert, *Language Strategies for Bilingual Families*, 211).

47 Gudavičienė, „Oslo lietuvių kalbų mokėjimas ir kalbinis elgesys", 180.

žodžiai arba sociokultūrinės realijos yra lengviau išreiškiami viena iš kalbų.[48] Tai patvirtina ir tyrimo dalyvės patirtis (17 pavyzdys).

Taigi iš gautų duomenų išryškėja, kad du trečdaliai tyrimo dalyvių deklaruoja šeimoje kalbėję tik lietuviškai, o trečdalis pripažįsta, kad tiek vaikai, tiek jie patys kartais nevengdavo pereiti prie norvegų arba anglų kalbos. Nors dauguma tyrimo dalyvių tvirtina šeimoje vartoję tik lietuvių kalbą, gyvenant daugumos kalbos apsuptyje atsirasdavo ir daugumos kalbos žodžių. Kodų kaita yra neatsiejama emigrantų šeimų kalbinės kasdienybės dalis, nepaisant to, kad dalis tiriamųjų namuose stengiasi išlaikyti vienakalbį diskursą.

Papildomos priemonės mokytis lietuvių kalbos

Dalis tyrimo dalyvių skyrė papildomą dėmesį lietuvių kalbai, taip siekdami pagerinti jos kokybę, sudaryti sąlygas vaikams ją dažniau vartoti. 18–21 pavyzdžiuose matyti vienas iš būdų – kalbos mokymasis nuotoliniu būdu Lietuvos mokykloje arba savaitgalinėje lietuviškoje mokykloje Norvegijoje. Kadangi Norvegijoje yra susibūrusi nemaža lietuvių bendruomenė, tokių mokyklų tikrai galima rasti.

> 18. Ozo gimnazija, irgi užrašiau į pirmą klasę, nu... Vis dėlto galvojau grįžti. Tai šitą... pirmą klasę lankė Ozo gimnazijoje, bet man labai daug darbo buvo, tai mes to neištvėrėme. Tai taip palikom tiktais Norvegijos mokyklą, antrą klasę <...>, bet ji nebenorėjo su manimi mokytis. Nes aš ją... nu, kaip sakant, nu, per stipriai. Ir jinai taip nebenorėjo mokytis, kad jinai nebenorėjo nei skaityti nieko <...>. Visada galvodavau, kad reiktų [išsaugoti kalbą]. Filmukus žiūrėdavo lietuviškai. (M34_EM6).

> 19. Nuo 2014 m. gal lankiau tą lituanistinę mokyklą šeštadieniais Norvegijoje <...>. Tai šiaip būdavo lietuvių pamoka kiekvieną kartą <...>. Buvo šiaip istorijos, lietuvių, dar biologijos būdavo, kartais įterpdavo <...>, aš joje [klasėje] tikrai buvau stipri su lietuvių kalba. Ir tai man labai stipriai padėjo, nes jeigu aš nebūčiau ten mokinusis, man tikrai būtų buvę daug daug sunkiau dabar [Lietuvoje] mokintis. (M17_EM8).

> 20. Abudu vaikai lietuviškai šneka laisvai, rašo, skaito, ta prasme, jau viskas tvarkingai <...>. Buvo ten bendruomenės mokyklėlė savaitgaliniais, tai ją lankydavo irgi. (M38_EM12).

Pusė tyrimo dalyvių pripažino skirdavę laiko papildomai mokyti savo vaikus lietuvių kalbos Norvegijoje. 18 pavyzdyje cituojamos tyrimo dalyvės mini nuotolinį mokymą Ozo gimnazijoje, kuri teikia nuotolinį mokymą emigrantų vaikams. Taip mokomasi ne tik lietuvių kalbos, bet ir kitų dalykų, kurie įeina į bendrojo ugdymo programą. Vis dėlto toks mokymasis reikalauja ne tik didelio vaiko indėlio, bet ir tėvų pastangų. Tėvai dažnai turi savo darbą ir negali suteikti tiek daug pagalbos vaikams mokantis nuotoliniu būdu, kiek jiems iš tikrųjų reikia. Apie Ozo gimnaziją trumpai užsiminė ir kita tyrimo dalyvė:

> 21. Buvo ta mintis, kad seniau, kad tą lietuvišką mokyklą, tą nuotolinę [Ozo gimnaziją], bet paskui aš pamąsčiau, kad aš neturėsiu tikrai jėgų, dar ir plius dar jį ten traumuoti. (M40_EM8).

48 Arnberg, Lenore, *Raising Children Bilingually: The Pre-school Years*. Clevedon, Avon: Multilingual Matters, 1987, 27.

Taigi šitoks lietuvių kalbos puoselėjimas per nuotolinį mokymą iš Lietuvos nebuvo populiarus tarp tiriamųjų ir jiems siejosi su sunkiu darbu. Kitas būdas – savaitgalinės lietuvių mokyklėlės lankymas (19, 20 pavyzdžiai). Toks mokymosi būdas ne tiek įpareigoja, kiek bendrojo lavinimo mokykla, bet drauge yra naudingas, praplečia ne tik lietuvių kalbos žinias, bet ir supratimą apie Lietuvą. Ten vaikai taip pat gali sutikti bendraamžių lietuvių ir su jais užmegzti ryšius. Tačiau lituanistines mokyklas lankyti pasirenka ir jomis džiaugiasi ne visi: štai tyrimo dalyvė, kuri cituojama 21 pavyzdyje, taip pat paminėjo, kad dukrai tokia mokykla nepatiko – gali būti, kad dėl „lietuviškos" tvarkos, kuri ypač skiriasi nuo norvegiškosios.

Norvegija – tai šalis, kurioje daug emigrantų iš įvairiausių šalių, namie vartojančių savo mažumos kalbą. Norvegijos valdžia skiria daug dėmesio, kad būtų išsaugotos mažumos kalbos, būtent todėl lietuviams emigrantams taip pat yra suteikiama galimybė gauti lietuvių kalbos mokymą (norv. *morsmålsopplæring*) norvegų mokyklose. Lietuvių kalbos pamokos vyksta kelis kartus per savaitę po įprastų pamokų. Vis dėlto ne visos savivaldybės turi galimybę skirti gimtosios kalbos mokytoją. Galbūt dėl sudėtingos prieigos tokia galimybe nepasinaudojo nė vienas šio tyrimo dalyvis. Taigi tyrimo dalyviai lietuvių kalbos savo atžalas mokė lituanistinėse mokyklėlėse arba patys (22, 23 pavyzdžiai). S. Barron-Hauwaert (2004) taip pat teigia, kad mažumos kalbą galima palaikyti ir skaitant vaikui įdomias knygas.[49] Knygų skaitymą minėjo ir šio tyrimo dalyviai:

> 22. Nes mano draugė mokėsi, jinai ten kalbų kažkokia Oslo univere, tai mane ji, žinai, ir paprotino, kad knygos, pavyzdžiui, nu, sako: „Tu namuose nekalbi, mokykloj ten jie kalba apie lizdelį kažkokį, paukščiukus, – taigi, sako: tu namuose tikrai taip nešnekėsi." Sako: „Pasiimi tą temą ir kalbi namuose lietuviškai <...>, kad būtų jai tas platesnis lietuvių žodynas <...>." Tai aš taip ir darydavau <...>. Mes bandėm eit [į lituanistinę mokyklą] du metus iš eilės <...>, bet jai kažkaip labai ne, nes tokia tikra lietuviška mokytoja buvo: sėdėt, klausyt, žinai. (M40_EM9).

> 23. Kai jisai mokėsi skaityt, tai griežtai turėjo skaityti šalia lietuviškai <...>. Visada buvo pas mus taisyklė, kad prieš miegą skaitom knygas vaikam. (M40_EM8).

Kiti trys tiriamieji neskyrė jokio papildomo dėmesio lietuvių kalbai emigracijoje (24–26 pavyzdžiai). Iš 24 ir 25 pavyzdžių matyti, kad kai kurie emigrantai nusprendžia lietuvių kalbą ugdyti natūraliai – vaikas ją išmoksta tiek, kiek girdi šeimoje. Taip pat iš interviu išryškėja, kad šios dvi tyrimo dalyvės planavo grįžti į Lietuvą, kol vaikai dar nebuvo pradėję eiti į mokyklą. Tai taip pat gali būti viena iš priežasčių, kodėl nebuvo būtinybės papildomai mokyti lietuvių kalbos – tyrimo dalyvės tikėjosi, kad vaikai mokysis lietuvių kalbos pradėję lankyti pirmąją klasę su bendraamžiais lietuviais. Tyrimo dalyvė, cituojama 26 pavyzdyje, taip pat neskyrė papildomo dėmesio lietuvių kalbai, tačiau ji į Norvegiją atvyko baigusi keturias klases, todėl galima teigti, kad lietuvių kalbą jau buvo gerai įtvirtinusi.

> 24. Ne, kažkaip papildomai mes tikrai nieko, ne <...>. Mes galvojom, tegul ta norvegų kalba pas jį eina taip, kaip turi būti, o lietuvių tiesiog natūraliai. (M35_EM10).

49 Barron-Hauwaert, Suzanne, *Family Profiles. Bilingual Siblings: Language Use in Families*. Bristol, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters, 2011, 56.

25. Ne, nesvarstėm, žinok [kad reikia išsaugoti lietuvių kalbą]. Aš, matai, aš esu, ir aš nesu ta tikra lietuvė šimta procentų, man močiutė irgi visąlaik sakydavo ten: „Tu esi ten... reikia gerbt, mylėt, tu esi pasaulio pilietė“, žinai <...>. Gal būtų klausimas vėliau jau, žinai, kai pradėtų vaikas sakyti: „Kas yra lėkštė?“, pavyzdžiui, žinai, nežinotų elementarių žodžių, tai gal tada būtų kažkoks toks [noras mokyti papildomai]. (M34_EM7).

26. Ne, aš visiškai nesimokiau papildomai jokios lietuvių kalbos ir, aš manau, tai ir keisčiausia, visi iš tikro stebisi, kaip man taip gerai sekasi su lietuvių, pragyvenus Norvegijoje aštuonis metus. Nes mano gramatika, iš tikro, rašymo yra nepriekaištinga. (M21_EM8).

J. Holmes (2001) teigia, kad mažumos kalbos ugdymas gali būti natūralus, t. y. ypač jei aplink gyvena tos pačios tautybės šeimos, kurios leidžia laiką kartu. Taip pat dažnas kontaktas su mažumos kalbos šalimi gali būti vienas iš veiksnių, nulemiančių mažumos kalbos išlaikymą.[50] Viena iš tyrimo dalyvių taip pat išsako tokią nuomonę:

27. Mūsų buvo visada sutarimas, kad vasarą mėnesį jinai prabūna Lietuvoj <...>, bet visada, kad mėnesį, kad, nu, dėl kalbos, – žinai, buvo baisu, kad nemokės lietuviškai. (M40_EM9).

Šis pavyzdys parodo, kad yra emigrantų, kurie puoselėja lietuvių kalbą pasitelkdami atostogas Lietuvoje. Ši tyrimo dalyvė taip pat turėjo planą grįžti į Lietuvą prieš vaikui pradedant lankyti mokyklą, tačiau, skirtingai nei 24 ir 25 pavyzdžiuose cituotos tyrimo dalyvės, išreiškė baimę, kad vaikas gali nemokėti lietuvių kalbos.

Iš apžvelgtų pavyzdžių galima teigti, kad dalis šio tyrimo dalyvių skyrė papildomą dėmesį lietuvių kalbai (t. y. vedė į lituanistines mokyklas, patys skaitė arba skatino skaityti lietuviškas knygas), o kita dalis atiduoda gimtosios kalbos mokymą į „gamtos“ rankas (t. y. kalbos mokomasi tik natūraliai ją vartojant šeimoje). Tokius rezultatus galima išvysti ir K. Jakaitės-Bulbukienės bei E. Vaisėtaitės (2019) lietuvių emigrantų Jungtinėje Karalystėje tyrime. Minėto tyrimo dalyviai išreiškė norą išlaikyti ir perduoti gimtąją kalbą vaikams, tačiau nėra linkę įdėti pastangų papildomai mokyti mažumos kalbos.[51] Vis dėlto vien papildomo mokymo gali ir neužtekti, jeigu šeimoje nebus nuosekliai vartojama mažumos kalba.

Išsaugoti pirmąją kalbą skatina ir norvegų medicinos ir švietimo darbuotojai. Nors, pasak J. Holmes (2001), daugelyje šalių emigrantai gali jausti visuomenės spaudimą perimti ir kalbėti tik jų kalba[52], Norvegijoje yra daugiau tolerancijos. Keletas tyrimo dalyvių paminėjo, kad spaudimo kalbėti ir mokyti vaikus norvegiškai jie nepatyrė. Atvirkščiai, daugelis pedagogų ir medicinos įstaigų darbuotojų skatino emigrantus namie vartoti tik gimtąją kalbą, kad užaugę vaikai būtų dvikalbiai:

28. Nes namuose mes jau gavom iškart iš darželio įspėjimą, kad nemokintume norvegų kalbos, kad jis turi išmokti ją natūralioje aplinkoje, o namuose, kad mokintume jį lietuvių kalbą. Mes to ir laikėmės. (M38_EM12).

50 Holmes, *An Introduction to Sociolinguistics*, 65.

51 Jakaitė-Bulbukienė ir Vaisėtaitė, „Jungtinės Karalystės lietuvių etninė tapatybė ir kalba“, 142.

52 Holmes, *An Introduction to Sociolinguistics*, 54.

29. Yra Norvegijoje ta *helsestasjon* [liet. sveikatos centras], toks dalykas, kaip pas mus eina pas gydytoją skiepyt, kai leliukas gimsta, tai ten yra tokia *helsestasjon* ir ten yra tokie *helsesøster* [liet. medicinos sesuo], kurios tave prižiūri, tai jos irgi net labai ten pamini, kad labai svarbu, kad jūs kalbėkit lietuviškai namie, vaikas bus ten dvikalbis. (M34_EM7).

30. Mes kiek esam susidūrę su visais pedagogais, kad jie sako, kad gimtoji kalba yra svarbiau negu ta, kurią jisai mokykloj mokinsis <...>. Kaip tik buvo paskatinimas kalbėti su juo tik lietuviškai <...>. Labai gerai mūsų vienas pedagogas pasakė, sako, mūsų [vaiko] pirmos klasės mokytojas kur buvo, sako: „Jau vaikui yra dovana, – sako, – kad jisai moka dvi kalbas." (M35_EM10).

Toks palaikymas, tikėtina, kai kuriems tėvams taip pat padėjo išlaikyti mažumos kalbą, pastiprino jų apsisprendimą perduoti lietuvių kalbą vaikams. Toks norvegų palankumas mažumos kalboms vis dėlto nėra visuotinis. I. Hilbig (2019) Oslo lietuvių tyrime atskleidžiama, kad geras norvegų kalbos lygis ir pasiekimai akademiniame pasaulyje dažnai yra pirminis norvegų mokytojų noras, o skatinimas vartoti mažumos kalbą nėra visiems priimtinas. Kai kurie tyrimo dalyviai pasakojo, kad medicinos darbuotojai, atvirkščiai, stebisi, kodėl su vaikais nekalbama norvegiškai.[53] Būtent todėl šių pavyzdžių (28–30 pavyzdžiai) nereikėtų generalizuoti ir laikyti taisykle.

Vis dėlto norint gerai išmokti kalbą, anot Zoltano Dörnyei (2007), svarbu nuolat išlaikyti motyvaciją mokytis tos kalbos[54]; tai darę tvirtina dauguma šio tyrimo dalyvių. Taigi, apibendrinant šeimų lietuvių kalbos vadybą Norvegijoje, matyti, kad du trečdaliai tyrimo dalyvių pasirinko strategiją „mažumos kalba namie", pusė tyrimo dalyvių dėjo papildomas pastangas, kad jų vaikai mokėtų lietuvių kalbą. Kita dalis tyrimo dalyvių papildomo dėmesio lietuvių kalbai neskyrė, veikiau tai paliko natūraliai tėkmei. Vis dėlto tyrimo dalyviai, kurie papildomai nedirbo ties lietuvių kalba, turi tam priežasčių: daliai jų nebuvo būtinybės investuoti į šią kalbą, nes vaikai išvyko į Norvegiją jau išmokę lietuviškai (vyresni) arba planavo grįžti į Lietuvą su vaikais, kurie bus priešmokyklinio amžiaus, o tai reiškia, kad Lietuvoje jie mokyklą pradės lankyti su kitais bendraamžiais lietuviais ir galės visko išmokti patys.

Grįžimas į Lietuvą

Lietuvos ir Norvegijos švietimo sistemų skirtumai

Grįžusių migrantų vaikai, kaip ir užsienio piliečiai, turi teisę į papildomą mokymą Lietuvoje. Lietuvos švietimo, mokslo ir sporto ministerija yra išleidusi dokumentą „Lietuvos Respublikos piliečių ir užsieniečių, atvykusių ar grįžusių gyventi į Lietuvą, vaikų ugdymo organizavimas Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose" (atnaujinta 2016 m.), kuriame nurodyta, kad iš užsienio grįžę vaikai gali būti priimami mokytis toliau Lietuvoje pagal

53 Hilbig, „Dvikalbystė Oslo lietuvių šeimose", 226–227.

54 Dörnyei, Zoltan, "Creating a motivating classroom environment", in *International Handbook of English Language Teaching*. New York: Springer, 2007, 728.

bendrojo ugdymo programą, tačiau kiekvienas atvejis yra įvertinamas individualiai. Tai reiškia, kad mokykla yra atsakinga išsiaiškinti, kokį ugdymą vaikas yra įgijęs užsienio šalyje, ir pagal jo poreikius pritaikyti priemones, kurios padėtų sumažinti vaiko atsilikimą arba skirtumus pagal ugdymo programą. Vaikams, turintiems žymių sunkumų vartoti lietuvių kalbą arba iš viso jos nemokantiems, yra suteikiamos galimybės mokytis išlyginamojoje klasėje arba mobiliojoje grupėje. Tokiose klasėse arba grupėse yra skiriama 20–25 val. per savaitę mokytis lietuvių kalbos. Perėjus į antrąjį lietuvių kalbos mokymo pusmetį, į šią iš emigracijos grįžusių vaikų ugdymo programą yra įtraukiama istorija ir geografija. Tam, kad būtų lavinama ir šnekamoji lietuvių kalba, rekomenduojama vaikus įtraukti į papildomo ugdymo veiklas kartu su kitais, pagal bendrojo lavinimo programą mokykloje besimokančiais, vaikais. Vilniuje taip pat veikia mokykla „Vilniaus lietuvių namai“, kuri teikia specialųjį ugdymą iš užsienio grįžusiems vaikams, nekalbantiems arba mažai kalbantiems lietuviškai. Ši mokykla suteikia išsilavinimą pagal bendrojo lavinimo programą.[55]

Norvegijoje, kita vertus, imamasi daugiau papildomų priemonių užsieniečių vaikams integruoti. Norvegų kalbos nemokantys vaikai taip pat atskirai mokomi norvegų kalbos. Tai daroma tol, kol vaikas pasiekia būtinas šios kalbos vartojimo žinias ir gali kartu su bendraamžiais norvegiškai kalbančiais vaikais lankyti bendrojo lavinimo mokyklą. Jeigu būtinasis lygis nėra pasiekiamas, vaikas gali toliau mokytis specialioje mokykloje su užsieniečiais ir ją pabaigti. Esant poreikiui, gali būti paskirtas ir dvikalbis mokytojas, su kuriuo vaikas gali lankyti bendrojo lavinimo mokyklą su norvegiškai kalbančiais bendraamžiais. Tokiu atveju dvikalbis mokytojas išverčia vaikui nesuprantamus žodžius arba mokymo medžiagą į jo gimtąją kalbą, kai tam yra poreikis. Tam, kad iš svetur atvykę vaikai nepamirštų ir savo namų kalbos, siūlomos paslaugos gimtakalbio mokytojo (jeigu tos kalbos mokytojas yra toje savivaldybėje), kuris su vaiku dirba individualiai vieną arba kelis kartus per savaitę jo gimtąja kalba.[56]

Iš tyrimo matyti, kad migrantų vaikai, grįžę į Lietuvą, siekia kuo greičiau integruotis ir pasiekti bendraamžių lietuvių gebėjimų lygį. Viena iš pagrindinių vietų, kurioje vaikai turi prisitaikyti, yra mokykla. Galima įžvelgti kiekvienos šalies švietimo įstaigų skirtumų. Lietuva ir Skandinavijos šalys – ne išimtis. Apie tai, kad Lietuvos mokymo sistema įvairiais aspektais gerokai skiriasi nuo užsienio šalių, jau buvo minėta anksčiau aptartame L. Lukočiūtės ir R. Mickutės tyrime (2009) apie grįžusių migrantų mokymosi patirtis.[57] Šiame straipsnyje aprašomame tyrime grįžę migrantai ypač pabrėžia tai, kad Norvegijoje mokslas yra nukreiptas į asmenybės augimą, ir to pasigenda Lietuvoje:

> 31. Ta prasme, aplamai apie visą santykį su vaiku Lietuva yra kosmiškai atsilikusi nuo Norvegijos <...>. Lietuvoj vaikus suryja sistema. Lietuvoj yra sistema ir nėra to kažkokio atskiro santykio su vaiku. Ta prasme, Norvegijoje vaikas yra asmenybė <...>, nes vaiko gerovė yra pačiame aukščiausiame lygmeny. (M35_EM10).

55 „Lietuvos Respublikos piliečių ir užsieniečių, atvykusių ar grįžusių gyventi į Lietuvą, vaikų ugdymo organizavimas Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose“, *Švietimo, mokslo ir sporto ministerija*, žiūrėta 2021 sausio 20, https://www.smm.lt/web/lt/LR_pilieciu_uzsienieciu_gyvenanciu_lietuvije_vaiku_ugdymas_bendrojo_lavinimo_mokyklose.

56 “Minoritetsspråklige”, *Utdanningsdirektoratet*, žiūrėta 2021 sausio 25, https://www.udir.no/laring-og-trivsel/minoritetsspraklige/regleverk-som-gjelder-spesielt-for-minoritetsspraklige/skole/6-16-ar/.

57 Lukočiūtė ir Mickutė, *Grįžtamosios migracijos sukeliamų mokymo(si) patirčių hermeneutinė analizė.*

32. Pas juos mokykloje ne tiek buvo skiriamas dėmesys, ką tu turi išmokt, ne. Ten visas dėmesys žmogui. Koks tu žmogus, kaip tu bendruomenėje esi <...>. Tu supranti, kad jisai auga kaip žmogus labiau negu kaip mokinys. Ir kai tu matai tą, galvoji: „Vat, geras, vat, dabar suprantu, kodėl jie tokią visuomenę turi <...> ir kodėl jie gali džiaugtis." (M40_EM8).

33. Kai aš matau vaikus, depresuotus vaikus, o ten mačiau laimingus vaikus, tai aš rinkčiausi už laimę <...>, nes laimingi vaikai, kai jiems ateis poreikis tam tikrų žinių, jie tas žinias susiras, bet kokiu atveju susiras. (M36_EM4).

31–33 pavyzdžiuose išryškėja, kad, tyrimo dalyvių žodžiais tariant, mokinių gerovė yra svarbi Norvegijos švietimo sistemos dalis, o Lietuvos švietimo sistema, kita vertus, yra vadinama „visa ryjančia". Tokia metafora gali reikšti, kad sistemoje egzistuoja hierarchija ir mokytojai yra įpareigoti laikytis taisyklių, formalumų, plano, mažiau dėmesio kreipia į asmeninę vaiko padėtį.

Toks atradimas nėra visiškai naujas: L. Lukočiūtės ir R. Mickutės (2009) tyrime teigiama, kad iš užsienio grįžę migrantų vaikai jaučiasi taip, tarsi pagrindinis mokymosi rezultatas yra visa nulemiantis pažymys ir mokiniai yra įpratę mokytis pagal sistemą.[58] Pagrindinis tos sistemos bruožas – vertinimas, kuris vienai šio tyrimo dalyvei taip pat pasirodė nevisiškai tinkamas ir nepažadinantis noro tobulėti:

34. Bet aš žiūriu dabar, nu, tai irgi čia buvo lietuvių kažkoks kontrolinis ar kas, nu, ir šešis gavo, čia dabar, nu koks gali būti dar vertinimas, jūs man pasakykit, vaiko, du metus besimokančio lietuvių kalbos, tolygus su kitais vertinimais [vaikas yra penktokas], <...> tu jį turi vertint taip <...>, kad jis kaip pirmokas vos ne rašyboj <...>, kaip antroką geriausiu atveju gali vertinti. (M40_EM8).

Interviu ištraukoje (34 pavyzdys) atsispindi mamos nepasitenkinimas vertinimo sistema. Nors ši šeima ir turėjo labai griežtas nuostatas dėl lietuvių kalbos ir šeimoje buvo taikomas vienakalbio diskurso modelis, rašybos vaikui teko mokytis nuo nulio. Tokią sistemą tyrimo dalyvė vertina kaip ne visai sąžiningą. Tyrimo dalyvė paminėjo, kad, grįžęs iš emigracijos, penktokas per lietuvių kalbos pamoką yra vertinamas lyginant su jo bendraklasiais, nors lietuvių kalbos vaikas mokosi tik antrus metus. Toks vertinimas gali sukelti neigiamų emocijų vaikui, tačiau tyrimo dalyvė vėliau interviu metu pažymėjo, kad vaiką jau išmokė nekreipti dėmesio į pažymius. Vertinimo sistemų skirtumas taip pat įvardijamas L. Lukočiūtės ir R. Mickutės (2009) tyrime: teigiama, kad Lietuvoje tyrimo dalyviai jaučia, jog pažymiu yra vertinamos ne tik žinios, bet ir mokinio poelgiai, kurie niekaip su tuo nesusiję. Pažymys dar kitaip įvardijamas kaip mokytojo valia – mokytojas, pasitelkdamas pažymį, gali mokinį pagirti arba, atvirkščiai, nubausti. Tokia pažymio funkcija yra ypač neįprasta užsienio šalyse, kuriose gyveno migrantai.[59] Tai, kad pažymys yra drausminimo priemonė, šio darbo tyrimo dalyviai nesakė, bet vertinimo neatsižvelgiant į aplinkybes yra (34 pavyzdys).

58 *Ibid.*, 92.

59 *Ibid.*, 96.

Ypač didelių sunkumų vaikų integracijai sukelia ir lietuvių bendravimo kultūra. Bent keletas tyrimo dalyvių paminėjo, kad Lietuvoje vaikams sunkiau pritapti:

> 35. Ten [Norvegijoje] labai draugiški yra vaikai. Ten [Norvegijoje] visada, kai naujas vaikas ateina, visi priima. (M11_EM6). Didelis kultūrinis skirtumas, žinokit. Ten [Norvegijoje] tikrai labai draugiški vaikai ir jokių pravardžiavimų nėra ir tiesiog, ir tikrai, ir tikrai draugiški, ir niekada blogo žodžio nepasakys arba, kad ir mokytojai ar dar kažkas visą laiką pagirs <...>. Jinai pajuto, kad čia [Lietuvoje] kitaip. (M34_EM6).

> 36. Man žiauru, man gaila vaikų, nes jie neturi vaikystės [Lietuvoje] <...> ir šaiposi, ir visa kita, dabar pradinukai, visko būna, nes jisai, kartais jį pabrėžia, kad jis čiut ne silpniausias klasėje yra, nes jis lietuvių kalbos, jisai, nu, jam labai nepatinka lietuvių kalba, ypač rašymas, jisai daro klaidas <...>. Labai sunku skatinti jį, nes, kiek namie pavyksta jį paskatinti, kad tu išmoksi, svarbiausia, kad tu mokiniesi <...>, o mokykloje gaunasi taip: „Kodėl tas nepadaryta? Kodėl anas nepadaryta?“ Labai jaučia priešiškumą [atsidūsta] <...>. Jau per patį pirmą susitikimą mačiau, kai mes nuėjom į mokyklą su mokytoja susipažinti, tai mačiau tą mokytojos tokį <...> čia ne Norvegija, čia Lietuva, čia reikia daug mokytis <...>. Nieko panašaus nebūdavo, kad kažkas gero tavęs laukia mokykloje. (M36_EM4).

> 37. Pamatau, kaip jam [vaikui] sunku. Ten pravardžiuot pradėjo jį toj mokykloj, ten visos tos patyčios, visokios <...>. Ir nėra to reagavimo staigaus kaip Norvegijoje <...>. Niekas nereaguoja ir dar žiūri keistai, kad tu čia taip reaguoji, pasakai ten auklėtojai, kad jis čia [patiria patyčias], „Tai čia normalu, kad jis čia patiria tas patyčias, nu, čia tokie tie vaikai, čia viską, nu tai, reikia jam kažkaip išmokti [nereaguoti]“, nu, reiškias, čia jo problema, kad jis nemoka atitinkamai reaguoti. (M40_EM8).

Patyčių prevencija Lietuvos mokyklose ypač reikalinga, ir tai įrodo Apolinaro Zaborskio ir Ingos Vareikienės (2015) tyrimas. Jame prieita prie išvados, kad mokyklose patyčių mažėja bėgant laikui (1994–2014 m.), tačiau jos vis dar yra dažnos ir su jomis nesusiduria tik kas trečias arba ketvirtas mokinys.[60] Tokius duomenis patvirtina ir šio tyrimo dalyviai (35–37 pavyzdžiai). Ištraukoje (35 pavyzdys) tiek vienuolikmetė tyrimo dalyvė, tiek jos mama kelis kartus interviu metu pabrėžė, kad Norvegijoje vaikai draugiškesni nei Lietuvoje. Sakoma, kad Lietuvoje yra pravardžiuojama (35–37 pavyzdžiai) ir vaikams sunku tai priimti. Tyrimo dalyvei (37 pavyzdys) pabandžius sureaguoti į patyčias, į ją mokykloje nebuvo žiūrima rimtai, neva juk tokie yra visi vaikai, neva mokinys turi išmokti atitinkamai reaguoti į patyčias.

Vis dėlto patyčios yra ne vienintelė problema, su kuria susiduria grįžusių migrantų vaikai. Mokinio ir mokytojo santykis Lietuvoje yra kiek kitoks nei Norvegijoje:

> 38. Nu, aišku, tarp kolegijos ir mokyklos Norvegijoje yra šiek tiek skirtumas [grįžo į Lietuvą baigusi mokyklą Norvegijoje], <...> pas mus Norvegijoje yra labai stipriai, pavyzdžiui, suteikiama pagalba, jeigu tau kažkas negerai, pavyzdžiui, emociškai. Prisimenu, man vis tiek Norvegijoje buvo periodų, kai susipyksti su draugėm ar dar kažką, vis tiek išsilieji kažkiek ant mokytojų <...>, ir iš karto, jeigu mokytojas tai pastebi, jis iškart nusileidžia, tau nieko

60 Zaborskis, Apolinaras ir Vareikienė, Inga, „Patyčių paplitimo Lietuvos mokyklose pokyčiai 1994–2014 metais“, *Visuomenės sveikata* 2 (2015), 45.

nesako, tiesiog užglaisto tą ir galiausiai po pamokos mokytojas prie tavęs prieis, su tavim pakalbės, paklaus, kas tau yra ir kaip galima tai išspręsti. (M21_EM8).

39. Mano pirmasis įvaizdis buvo nekoks <...> ir aš pagal viską turėjau būti *a* klasėje, bet mane padėjo į *c*. O ten toj *c* klasėj, žinokit, baisu <...>. Sako viena mergaitė: „Aš nebedarysiu užduočių", „O kodėl nedarysi?", „Tai man tai atlyginimo niekas nemoka". Atėjo mokytoja ir trenkė penkis eurus ant stalo. Sako: „Tai dabar darysi?" <...>. Pradėjo ten jos viena ant kitos staugt <...>. Aš šokiruota buvau, galvojau, kad čia visur taip vos ne yra. (M17_EM8).

L. Lukočiūtės ir R. Mickutės (2009) tyrime taip pat išryškėjo skirtingas mokytojo ir mokinio santykis Lietuvoje ir emigracijoje. Štai Lietuvoje mokytojo vaidmuo yra hierarchiškai aukštesnis, o emigracijos šalyse mokytojo ir mokinio santykis būna draugiškesnis.[61] Ne vienas tyrimo dalyvis pabrėžė, kad jiems Lietuvoje kai kuriais atvejais mokytojų elgesys yra nepriimtinas. Anot tyrimo dalyvių, mokytojai netinkamai reaguoja į patyčias ir nesuteikia saugios aplinkos jautresniam vaikui. Žinoma, galima daryti prielaidą, kad visokių mokinių ir mokytojų yra tiek Lietuvoje, tiek Norvegijoje, nes štai kita tyrimo dalyvė didesnių nusiskundimų dėl lietuviškos švietimo sistemos neturėjo:

40. Čia, Lietuvoj, mokyklose gi labai daug visokių vaikam būrelių, veiklos <...>. Va, to gal mums Norvegijoje ir trūko, vaikų užimtumo. (M38_EM12).

Toks teiginys (40 pavyzdys), kad Norvegijoje vaikams trūksta veiklos, taip pat buvo ne vienas. Vis dėlto ši tyrimo dalyvė nebuvo nusivylusi ir lietuviška mokymo sistema. Vaiko integracija, pasak jos, nebuvo sudėtinga, jis lengvai adaptuojasi visokiose aplinkose. Galima atkreipti dėmesį ir į tai, kad emigrantės sūnus Lietuvoje pradėjo lankyti pirmąją klasę, kurioje visi vaikai yra naujai susirinkę ir mokyti dar tik pradedama, o kitų tyrimo dalyvių (35–37 pavyzdžiai) vaikai arba patys tyrimo dalyviai (38–39 pavyzdžiai) į Lietuvą grįžo jau būdami vyresnėse klasėse. Keletas kitų tyrimo dalyvių, apskritai nusivylusių Lietuvos švietimu, pasidžiaugė, kad Lietuvoje vaikai užimti, o Norvegijoje paprasčiausiai neturi, ką veikti:

41. Ten tikrai nebūdavo, ką veikt. <...> Grįžti po mokyklos, pažiūri multikus, pavalgai, pasėdi, pažiūri kažkokius dar vaizdelius, padarai namų darbus ir sėdi prie telefono, ir eini miegot. (M17_EM8).

42. Va, tas ir yra. Po mokyklos namo, prie kompo ir į lovą. Viskas <...>. Veiklos neturėdavau, nes ten tokie kaip būreliai, užsiėmimai, ten nėra populiaru taip, kaip Lietuvoj. (M21_EM8).

Iš 41 ir 42 pavyzdžių matyti, kad, anot tyrimo dalyvių, kurios pačios lankė mokyklą Norvegijoje, popamokinės veiklos ten nėra populiarios. Po mokyklos vaikai laisvalaikį leidžia prie kompiuterio, – tai joms atrodė didžiulis trūkumas.

Kai kurie tyrimo dalyviai pažymėjo, kad Lietuvoje mokslas daug sudėtingesnis, o Norvegijoje lengvas:

61 Lukočiūtė ir Mickutė, *Grįžtamosios migracijos sukeliamų mokymo(si) patirčių hermeneutinė analizė*, 91.

43. Kiek pastebėjau, tai ten mokslo lygis žemesnis šiek tiek, bent jau, nu, kaip labai sunku sakyt, nežinau, kaip kitose Norvegijos mokyklose. Bet, lyginant su ta mokykla [kurioje mokėsi tyrimo dalyvis], tai toks jausmas, kad ten kokiais trim metais ar dviem atsilikę biški, kas liečia mokslo programą. (V23_EM3).

44. Norvegijoje, ten labai lengva, viskas labai lengva, ir Lietuvoje, kai atvažiavau, tai sunkiau. (M11_EM6). Tenai tiktai, nu, mokykloj pagrinde nelabai ką ir moko, o čia tikrai moko. (M34_EM6).

45. Norvegijoje tai man matematika tikrai neblogai sekėsi, o čia tai tikrai sunku buvo ir dabar sunku yra. (M17_EM8).

46. Tik tiek, kad, sakydavo, Norvegijoje yra biški kitaip, mes daugiau žaisdavom, daugiau klasės ta rutina biški laisvesnė, bet priprato ir čia jisai. (M38_EM12).

47. Tempą reikėjo labai stipriai didinti, ko ten niekas nedidino to tempo. Kiekvienas savo tempu dirbo, jie visi dirbo laimingi, mokindavosi, per žaidimus daug dalykų išmokdavo <...>. Tas grįžimas buvo tikrai labai sunkūs metai, dar karantinas kaip tiktai pavasarį mum išpuolė. (M36_EM4).

Kaip matyti iš tyrimo dalyvių minčių (43–47 pavyzdžiai), vyrauja nuomonė, kad mokymosi programa Lietuvoje sudėtingesnė nei Norvegijoje. Tai galima patvirtinti atsižvelgiant į L. Lukočiūtės ir R. Mickutės tyrimą (2009), kuriame galima rasti pavyzdžių, kad emigracijoje mokslas yra „laisvesnis“, medžiaga dėstoma paprasčiau, todėl ją galima greičiau įsisavinti – viso to rezultatas yra lengvesnis mokslas.[62] Grįžusių migrantų vaikai turi padidinti tempą ir pasivyti bendraamžius. Štai vienai tyrimo dalyvei (47 pavyzdys) prie didelio tempo prisidėjo ir prasidėjęs karantinas bei nuotolinis mokymasis, – tai sunkino jau ir taip nelengvą adaptacinį vaiko laikotarpį.

Taigi grįžusių migrantų vaikų gyvenimas pasikeičia, siekiama pritapti prie bendraamžių ir nuo jų nesiskirti kalbos aspektu, tačiau dideli švietimo sistemų skirtumai gali būti kliūtis greitai integruotis ir išmokti kalbos. Iš pateiktų interviu ištraukų galima matyti, kad, daugelio tyrimo dalyvių nuomone, Norvegijoje mokslas yra lengvesnis, nukreiptas į vaiko, kaip asmenybės, tobulėjimą, o ne į „sausą mokslą“. Suprantama, toks požiūris subjektyvus, grindžiamas asmenine patirtimi, tačiau gera emocinė tiek tėvų, tiek vaiko būsena – taip pat labai svarbi sėkmingos adaptacijos dalis. Prie sudėtingos adaptacijos lietuviškoje mokykloje prisideda ir patyčios, kurias vykstant patvirtino dauguma tyrimo dalyvių, ir kitoks mokytojų supratimas apie vaikų gerovę. Vis dėlto ne vienas tyrimo dalyvis Norvegijos švietimo sistemoje pasigedo popamokinės veiklos, kuri Lietuvoje ypač populiari.

Grįžusių migrantų vaikų lietuvių kalba

Net ir tie, kurie labai stengėsi šeimoje išlaikyti lietuvių kalbą, pripažįsta, kad sugrįžus į Lietuvą vaikai, vartodami lietuvių kalbą, turėjo ir turi sunkumų. Tai, kad kalbant

62 *Ibid*., 101.

lietuviškai buvo girdimas akcentas, skaitant lietuviškai tariamos norvegiškos raidės arba patiriama sunkumų rašant lietuviškai, patvirtino absoliuti dauguma apklaustųjų:

48. Negalėjo skaityti gerai iš tiesų lietuviškai [grįžusi į Lietuvą] <...>, sunku buvo prasilaužti į lietuvių kalbą. (M34_EM6).

49. Šiaip buvo sunku, taip, bet aš labai labai stengiausi, tikrai galiu pasakyti, labai labai stengiausi ir pramokti, ir išmokti, tiesiog kaip ir pritapti prie, nu, jų, lygį jų pasiekti [bendraamžių lietuvių] <...>. Aš labai greitai kalbu <...> ir dar norvegų kalboj yra taip, kad vos ne privaloma kaip ir galūnę žodžio nukąst, ir aš taip lietuvių kalboj darydavau ir kartais ir dabar darau. Tai, va, tas buvo sunku. (M17_EM8).

50. Logopedė sakinių išdainavimą išmušė, nes norvegai vis tiek labiau dainuoja [kalbėdami] <...>, kažkoks tai dialektas, akcentas pas jį buvo išlikęs. Nemokėdavo lietuvių kalboj užbaigti sakinių sustodamas. (M38_EM12).

51. Aš pastebėjau, kai nuėjom į lietuvišką darželį, kad jinai nežino tokių žodžių, pavyzdžiui, nežino, kas yra *spalvota*. <...>. Mažiau žodžių jinai žinojo lietuvių kalboj <...>, buvo netgi intonacijos kitokios. (M34_EM7).

52. Jisai lietuviškai kalbėjo su, kaip jisai lietuviškai vadinasi, akcentu. Mes, kaip tėvai, mes viso to reikalo negirdėjom <...>. Labai man tas neramino, nes jisai skaitė norvegiškai <...> ir kai mes bandydavom kažką, kažkokius žodžius dėlioti lietuviškai, tas didelis skirtumas yra tarp balsių tarimo <...>. Jisai *Rokas*, pavyzdžiui, skaitydavo ne *Rokas*, o *Rūkas*. (M35_EM10).

53. Mokytoja sako: „Stiprus labai akcentas“, nu, nesuprasdavo jos pirmą mėnesį, paskui prasilaužė, žinok, jau po pusmečio kokio buvo viskas gerai, jau puikiai jinai lietuviškai kalbėjo <...>. Tik buvo labai sunku su *e* ir *ė*, jinai neskyrė raidžių *e* ir *ė*, vaikščiojo pas logopedę <...>. Nu, ir dabar, žiūriu, kartais parašo, sakau: „Tai čia *e* ar *ė*?“ Skaityk, šeštokė jau. (M40_EM9).

54. Jisai nebuvo niekada vienodai įgudęs [skaityti]. Netgi dabar, jeigu aš jam duodu [skaityti] lietuviškai, jis skaito, viskas tvarkoj, bet jeigu tu jam duodi norvegiškai, tai jis suvalgo. (M40_EM8).

55. Buvo akcentas <...>, labai gražus būdavo akcentas, niekas jo atmėgdžiot net negalėdavo. (M36_EM4).

Visos šios ištraukos (48–55 pavyzdžiai) rodo, kad migrantų vaikų lietuvių kalba vienaip arba kitaip skirdavosi nuo gimtakalbių lietuvių kalbos. Kai kurie tiriamieji (48, 52, 54 pavyzdžiai) pabrėžė, kad skaityti buvo sunkiausia, nes lietuvių ir norvegų kalboje skiriasi balsių tarimas. Kitiems (49, 50, 51 pavyzdžiai) sunkumų kėlė ir tarimas. Štai viena tyrimo dalyvė (49 pavyzdys) pripažino, kad, grįžusi į Lietuvą, labai daug dirbo ir stengėsi pasiekti bendraamžių lietuvių gebėjimų lygį, nors Norvegijoje jos šeimoje buvo visiškai taikomas vienakalbis diskursas ir į Norvegiją ji išvyko vyresnio amžiaus, jau mokėdama lietuvių kalbą.

Tai, kad migrantų vaikų lietuvių kalba yra šiek tiek pakitusi ir neatitinka Lietuvoje gyvenančio lietuvio vaiko lygio, yra visiškai natūralu. Nors dauguma tyrimo dalyvių sunkumus, susijusius su lietuvių kalbos vartosena, įvardijo kaip laikinus, t. y. dauguma klaidų kalbant arba skaitant per laiką dingo, svarbu paminėti, kad keletas tyrimo dalyvių vis dar susiduria su sunkumais. Štai ištraukoje (49 pavyzdys) galima įžvelgti, kad tyrimo dalyvė, kuri nuo pirmos iki aštuntos klasės mokėsi Norvegijoje, vis dar jaučia norą trumpinti galūnes ir kalbėdama lietuviškai. Toks trumpinimas galbūt aplinkiniams skamba kaip tarminis kalbėjimas ir nesukelia didelių kliūčių, tačiau galima matyti, kad pačiai tyrimo dalyvei tai kartais nepatinka, nes aplinkiniai atkreipia dėmesį:

> 56. Atkreipdavo <...>. „Vo jėzus, – sako, – kaip tu greitai kalbi“, ir va taip. Ir tėvai sako: „Nu, negalima nukąsti tos galūnės“, o aš tiesiog pripratus prie to, taip ir darau. (M17_EM8).

Tai, kad viena kalba vienaip arba kitaip veikia dvikalbio žmogaus kitą kalbą, yra žinoma, todėl nėra neįprasta, kad grįžusiems migrantų vaikams sunkiau rašyti, skaityti arba kalbėti lietuviškai. Anot Barbaros Köpke (2004), mokslininkai kartais yra linkę praleisti pro akis tai, kad antroji kalba labai veikia pirmąją. Anksčiau buvo įsitvirtinęs požiūris, kad dvikalbis asmuo turi sklandžiai kalbėti abiem kalbomis, kitu atveju jis nebus laikomas dvikalbiu.[63] Iš šio tyrimo matyti, kad, grįžus iš Norvegijos, kurioje daugumos vaikų dominuojanti kalba buvo norvegų (ją vartodavo darželyje, mokykloje, su draugais, žaisdami), ir Lietuvoje staiga perėjus prie lietuvių kalbos, išryškėjo tam tikrų pokyčių arba neišmoktų dalykų. Šie pokyčiai, tikėtina, buvo nulemti norvegų kalbos įtakos arba jos dominavimo vaiko gyvenime.

Grįžusiems migrantų vaikams Lietuvoje yra suteikiamos tam tikros priemonės padėti integruotis. Daugelis mokyklų šiandien Lietuvoje papildomai moko lietuvių kalbos vaikus, kurie anksčiau gyveno užsienyje. Tačiau tyrimo dalyviai teigė, kad dažnai jiems prisireikia ne tik lietuvių kalbos mokytojo (57, 58, 60, 61 pavyzdžiai), bet ir logopedo pagalbos (58, 59, 61 pavyzdžiai), mat grįžę vaikai kalba su akcentu arba, kaip jau minėta, neištaria žodžių galūnių.

> 57. Turėjau laikyti testą matematikos ir lietuvių kalbos, ir man matematika yra papildoma, ir lietuvių, kad geriau mokėčiau. (M11_EM6). Yra papildoma pamoka, taip taip, skiria jai. (M34_EM6).

> 58. Mes būtent pasirinkom tą mokyklą, kur papildomai ji pritaikyta iš emigracijos grįžusiems vaikams, nes turėjo programą tokiems vaikams papildomai, logopedo pagalba, lietuvių kalbos papildomos pamokos ir jam, va, šitas visas paketas priklausė, tai gelbėjo <...>. Tai mokytoja dirbdavo ir pamokų metu, jisai buvo pasisodintas pirmam suole. (M38_EM12).

> 59. Tik logopedė buvo reikalinga. (M40_EM9).

> 60. Į Druskininkus vežiojam, nes norėjau parinkti geresnę mokyklą <...>. Jam yra papildoma viena pamoka per savaitę papildoma, bet pradžioj, žinot, tas toks požiūris <...>. Mokykla nesugebėjo pranešti visiems mokytojams, kad, nu, yra toks vaikas, o ką tu jį atskirsi, jis gi

63 Köpke, Barbara, "Neurolinguistic aspects of attrition", *Journal of Neurolinguistics,* 2004, vol. 17, 6.

lietuviškai normaliausiai kalba, iš kur tu ten žinosi, kokia ten jo situacija <...>. Tai nuėjau į tą mokyklą pas direktorę ir pašnekėjau. (M40_EM8).

61. Taip buvo pateikta, kad, kaip čia pasakyt, papildomos konsultacijos, nu, pagalba mokytis <...> ir tas konsultantas gavosi mūsų pačių mokytoja, o kadangi ta mokytoja ir taip jau nepatinka <...>, dirbdavo su ja, logopedas buvo. (M36_EM4).

Lietuvoje toks ugdymas yra skiriamas, tačiau, kaip tvirtino tyrimo dalyvė (60 pavyzdys), kartais darbas yra atliekamas netinkamai: nors mokykla ir skelbiasi teikianti pagalbą iš emigracijos grįžusiems vaikams, mokytojai nėra laiku informuojami apie iš emigracijos grįžusį vaiką, o vaikai toliau vertinami pagal bendrąjį mokymo planą. Svarbu atsižvelgti ir į tai, kad visi čia cituojami tyrimo dalyviai į Lietuvą parsivežė jau mokyklinio amžiaus vaikus, todėl papildomas mokymas buvo ypač aktualus tam, kad grįžę migrantų vaikai galėtų mokytis tolygiai su bendraamžiais. Štai 61 pavyzdyje taip pat jaučiama nuoskauda: vaikas nesutarė su mokytoja, papildoma pamoka buvo skirta pas tą pačią mokytoją, todėl mokytis buvo sunku, trūko motyvacijos, kuri, kaip mini Lourdes Ortega (2009), ypač svarbi norint išmokti kalbą.[64] Tai, kad tiek grįžusiems vaikams, tiek mokytojams sunku dirbti tokioje situacijoje, rašo N. Poderienė ir A. Tamulionienė (2020). Jų tyrime galima rasti pavyzdžių, kai mokytojai jaučiasi palikti vieni, be papildomos pagalbos ir mokymų, kaip reikia dirbti su grįžusiais vaikais. Dažnai trūksta ir laiko, tokius mokinius sunku integruoti ir mokyti kartu su klase, todėl praverstų padėjėjai. Tačiau sutinkama, kad visiems iš užsienio grįžusiems migrantų vaikams reikalinga papildoma pagalba mokykloje, už kurią yra atsakingi tiek tėvai, tiek mokytojai.[65] Be to, norvegų kalbos Lietuvos gyventojai paprastai nemoka (skirtingai nei anglų), tad mokytojai, dirbdami su iš Norvegijos grįžusiais vaikais, patiria dvigubų iššūkių. Daugumą šio straipsnio tyrimo dalyvių patvirtino papildomos pagalbos poreikį.

Vis dėlto papildomos pagalbos prisireikė ne visiems tyrimo dalyviams:

62. Grįžom metai iki priešmokyklinės, kur jau ten jie ruošia, žinai, tai ne <...>. Dėl kalbos, aš sakyčiau, išvis niekas ten neakcentavo ir niekas <...>. Aš ir stengiausi nesakyti, nes paskui gi yra tas, tipo: „Grįžot iš Norvegijos, tai čia tas *barnevernet* [liet. vaiko teisių tarnyba] jus čia sučiupo, dėl to jūs čia grįžot." (M34_EM7).

63. Niekas mums nesiteikė nieko siūlyti, ta prasme, toj priešmokyklinėj. (M35_EM10).

64. Grįžau į tą pačią mokyklą, į tą pačią klasę [kurią lankė prieš išvykdamas] <...>. Bendrai paėmus, nebuvo kažkokių didelių sunkumų, gana greitai pritapau <...>. Buvau pripratęs prie norvegų kalbos, tai galbūt šiek tiek buvo keista, kad vėl viskas kita kalba, bet kadangi tai yra gimtoji kalba, tai nesudarė didelių kažkokių sunkumų. (V23_EM3).

62 ir 63 pavyzdžiuose tyrimo dalyvės mamos negavo ir neprašė jokio papildomo lietuvių kalbos ugdymo, tačiau svarbu atsižvelgti ir į tai, kad vaikai grįžo į darželio grupę arba priešmokyklinę klasę. Tėvai tikisi, kad tokių metų vaikas dar natūraliai išmoks lietuvių

64 Ortega, Lourdes, *Understanding Second Language Acquisition*. London, New York: Routledge, 2009, 190.

65 Poderienė ir Tamulionienė, *Įveikti atskirtį: grįžusių iš užsienio vaikų kalbinė integracija*, 93.

kalbą bendraudamas su bendraamžiais. 64 pavyzdyje matyti, kad iš emigracijos grįžusiam vaikinui papildomo mokymo ir nereikėjo: jis emigracijoje praleido tik trejus metus, lietuviškoje mokykloje mokėsi iki pat septintos klasės prieš išvykdamas, todėl gimtoji kalba nesudarė didesnių kliūčių pasivyti bendraamžius, reikėjo tik vėl apsiprasti su kitos kalbos apsuptimi.

Taigi didžioji dauguma šio tyrimo dalyvių patvirtino, kad grįžimas kalbos aspektu nebuvo paprastas: lietuvių kalba po tam tikro laiko Norvegijoje buvo pakitusi, o kai kurie dalykai, ypač skaitymas ir rašymas, išmokti ne tiek, kiek bendraamžių lietuvių. Dėl to prireikė papildomų pastangų, kad vaikai galėtų mokytis su bendraamžiais: buvo pasitelkti logopedai, papildomi lietuvių kalbos mokytojai, kuriuos skiria mokykla, ir t. t. Vis dėlto papildomas mokymas nėra taip paprastai integruojamas į kasdienybę: mokytojai nėra informuoti mokyklos administracijos arba, pasak tyrimo dalyvių, neatlieka savo darbo iki galo, galbūt patys susiduria su sunkumais mokydami tokius vaikus, dėl to pastariesiems dar sunkiau integruotis. Kitai, mažesnei, daliai migrantų didesnių bėdų dėl lietuvių kalbos neiškilo, nes jie arba grįžo į Lietuvą prieš pradėdami lankyti mokyklą, arba po trumpo laikotarpio emigracijoje ir jau būdami vyresnio amžiaus.

Norvegų kalba Lietuvoje

Akivaizdu, kad, norint neužmiršti tam tikros kalbos, reikia ją aktyviai vartoti. B. Köpke (2004) pristato aktyvacijos slenksčio hipotezę (angl. *The Activation Threshold Hypothesis*), pagal kurią kalbos, kuriomis kalbama dažnai, gali būti lengvai aktyvuojamos.[66] Grįžusių migrantų vaikai dažnai susitelkia į gimtosios kalbos mokymąsi, kuris tuo metu būna ypač aktualus mokykloje, o norvegų kalba atsiduria antrame plane. Reikia pabrėžti, kad daugelis migrantų pripažino, jog norvegų kalbą vaikai užmiršo ypač greitai, nepaisant to, kad tai buvo viena iš pagrindinių arba pagrindinė kalba, kurią jie vartojo gyvendami emigracijoje:

> 65. Vaikai primiršę <...>. Jau pašnekėti, va, kai buvom nuvažiavę [į Norvegiją] su kaimynų berniuku, jau sunkiai, jie rado išeitį, kad jie abudu moka anglų kalbą, tai šnekėjosi angliškai. (M38_EM12).

> 66. Nu, nes kai grįžom, nu, natūralu, ji pamiršo ją [norvegų kalbą], ir kuo toliau, tuo labiau, va, išvis nieko neatsimena. Nu, iki dešimt suskaičiuoja. (M34_EM7).

> 67. Jeigu aš bandau jo kažko paklausti [norvegiškai], jis man angliškai atsako. Jisai kaip ir supranta, jo pasąmonėje susidėlioja, kad čia yra truputėlį kita kalba, negu kad jisai kalba nuolatos, bet tada jam angliškai [norisi atsakyti]. (M35_EM10).

> 68. Gegužę, po metų, kai mes išvažiavom, atvažiavo jos draugė [norvegė] į Lietuvą čia su mama, ir jinai [dukra] nebemokėjo visiškai norvegiškai <...>, nes, nu, visiškai, aš net buvau pati nustebusi, žinai, tu niekada ir netikrini jos kalbos ir negalvoji, kad ji ją gali pamiršti greitai <...>, bet po kokių trejų metų jai pradėjo sugrįžti žodžiai <...>. Kartais paklausia: „Mama, o čia toks žodis norvegiškas? Atsiminiau." (M40_EM9).

66 Köpke, "Neurolinguistic aspects of attrition", 5.

69. Kiek ir, va, pasiimam knygučių ar vieną kitą žodį kur randa, va, tiesiog neatsimena tų žodžių. (M36_EM4).

70. Absoliučiai dabar jau nebenaudoju [norvegų kalbos] ir šiaip labai gaila, nu, bet nėra, kur jos naudot <...>. Na, jeigu kažką reikia paskaityti, aišku, suprantu, bet šiaip tai ne. (M17_EM8).

71. Šiek tiek prisimiršo, bet tada po mokyklos įstojau į skandinavistiką, tai vėl teko prisiminti kalbą. (V23_EM3).

Dauguma tiriamųjų mamų (65–69 pavyzdžiai) tvirtino, kad norvegų kalbą vaikai užmiršo per gana trumpą laikotarpį. Taip galėjo nutikti ir dėl didelio spaudimo mokykloje kuo greičiau išmokti lietuvių kalbą bei pasivyti bendraamžius, ir dėl aplinkos pasikeitimo, natūralaus poreikio bendrauti nebuvimo. Dvi tyrimo dalyvės (65, 67 pavyzdžiai) paminėjo, kad užuot kalbėję norvegiškai, vaikai pasirenka anglų kalbą, – tai įdomu, tačiau turbūt nulemta to, kad vaikai jos mokosi mokykloje, ji tarptautinė, turinti aukštą prestižą, galbūt jie šią kalbą vartoja ir su bendraamžiais Lietuvoje arba ieškodami informacijos ir žaisdami internete. Tai, kad norvegų kalba greitai pasimiršo, patvirtino ir jaunieji grįžę migrantai (70, 71 pavyzdžiai). Toks perėjimas yra visiškai natūralus, – juk visi tyrimo dalyviai atvyko į šalį, kurioje visur vartojama lietuvių kalba, o norvegų kalbai nebeliko vietos. J. Holmes (2001) teigia, kad, neieškant aplinkybių vartoti, ilgainiui kalba nyksta.[67] Vis dėlto daugelis mamų išreiškė norą išsaugoti norvegų kalbą ir gailėjosi, kad apie tai negalvojo anksčiau, vos tik grįžusios iš Norvegijos:

72. Jei būtume ką tik grįžę, aš tikrai labiau norėčiau išlaikyti tą kalbą, nes matau, kad ji pati domisi, mes dar iki šiol žiūrim *NRK*, jinai žiūri ten *Fantorangen* [animacinis filmukas apie dramblį] <...>. Aš gailiuosi, kad aš tą paleidau. <...>. Aš galvojau apie tai [papildomą norvegų kalbos mokymą vaikui], bet galvoju – turbūt ir aš nepavešiu dirbant, nes reiktų turbūt ir vežioti arba pačiai mokyti. (M34_EM7).

73. Dar bandžiau aš ieškoti kažkokių čia norvegiškų, ta prasme, norvegų bendruomenių <...>, bet nieko mes neradom. (M35_EM10).

74. Kai pastebėjom, kad jai ta kalba dingo, žinai, aš pradėjau jungti tą norvegišką <...> *barnTV* [vaikams skirta televizija], <...> bet neįdomu jai buvo visiškai <...>. Aš labai norėjau, kad ji eitų į kursus čia. (M40_EM9).

75. Specialiai parsivežiau [norvegiškų knygų] <...>, kad palaikyti <...>. Norėtųsi [išlaikyti norvegų kalbą]. (M40_EM8).

Štai keturios mamos (72–75 pavyzdžiai) išreiškė norą išsaugoti norvegų kalbą, kai kurios nesėkmingai ieškojo norvegiškų bendruomenių arba kursų, kitos duoda skaityti norvegiškas knygas, žiūrėti filmukus. Kai kurios tyrimo dalyvės manė, kad nors norvegų kalbą vaikai jau užmiršo, ji gali būti nesunkiai aktyvuojama:

67 Holmes, *An Introduction to Sociolinguistics*, 60.

76. Naudojamės *Netflixu*, tai jie ten dar susiranda norvegų kalba filmukus, jiems įdomu paklausyti <...>. Specialiai nemokinu, nes galvoju – vis tiek kažkiek yra likę toj galvelėj, vėliau ateičiai prisiminti jiems bus lengviau. (M38_EM12).

77. Palaipsniui, manau, greitai ta kalba atsistatytų. (M35_EM10).

78. Jeigu reikėtų, jai turbūt būtų lengviau, žinai, prisimint. (M40_EM9).

Reikia pažymėti, kad šiais laikais aplinkybes vartoti kalbą galima nesunkiai susikurti pačiam. Tokios technologijos kaip internetas, socialiniai tinklai atveria visas galimybes ieškoti norvegiškai kalbančių asmenų, palaikyti ryšį su draugais Norvegijoje ir t. t. Vis dėlto tyrimo dalyviai patys neįdeda pastangų, kad vaikams sukurtų erdvę vartoti norvegų kalbą. Daugelis mamų norėtų, kad jų vaikai ateityje galėtų kalbėti norvegiškai, tačiau šiuo metu tai jiems atrodo sunkiai pasiekiama, o galbūt trūksta motyvacijos. Tyrimo dalyvių manymu, norvegų kalba jau yra vaikų pasąmonėje, todėl galėtų būti nesunkiai aktyvuojama, pavyzdžiui, sukūrus vaikui aplinką, kurioje kalbama tik norvegiškai. Kadangi būtent taip atsitiko kai kuriems vaikams grįžus į Lietuvą lietuvių kalbos atžvilgiu, tai gali galioti ir norvegų kalbai. I. Hilbig (2019) taip pat nustatė, kad lietuvių emigrantų vaikai paprastai aktyvuoja lietuvių kalbą per atostogas Lietuvoje.[68] Iš to galima daryti prielaidą, kad, sukūrus vaikams aplinką, kurioje būtų tik norvegiškai kalbantys asmenys, norvegų kalba taip pat sugrįžtų.

Nors išsaugoti norvegų kalbą vaikams nepavyko, keletas suaugusių tyrimo dalyvių aktyviai vartoja norvegų kalbą grįžę į Lietuvą. Keturi tyrimo dalyviai (V23_EM3, M34_EM7, M35_EM10 ir M40_EM9) dirba arba dirbo norvegiškose įmonėse Lietuvoje, kuriose darbo kalba yra norvegų. Skandinavų kalbos Lietuvoje šiuo metu yra ypač populiarios, todėl kai kuriems tyrimo dalyviams darbo skandinavų kalba pasiūlymas atrodo viliojantis ir šiuo metu tinkamas. Didžiosios daugumos tyrimo dalyvių santykis su Norvegija taip pat yra pozityvus: jie nesigaili ten praleisto gyvenimo, džiaugiasi išmokę kalbą ir, jeigu ne artimieji čia, Lietuvoje, mielai gyventų Norvegijoje. Vis dėlto teigiamas santykis su emigracijos šalimi taip pat nesuteikia noro įdėti pastangų į vaikų norvegų kalbos išsaugojimą.

Taigi grįžusių migrantų vaikai dažnai tikrai greitai pamiršdavo norvegų kalbą. Pereiti prie lietuvių kalbos gyvenant Lietuvoje yra visiškai natūralu, tačiau daugelis tyrimo dalyvių pabrėžė, kad jie norėtų išsaugoti ir norvegų kalbą. Šis noras kol kas nevirto realiomis pastangomis padėti šią kalbą išlaikyti vaikams, tačiau dalis suaugusių tyrimo dalyvių šią kalbą vartoja arba vartojo darbe arba studijų metu.

Išvados

Iš interviu analizės paaiškėjo, kad dalis tiriamųjų dėjo papildomas pastangas emigracijoje Norvegijoje, jog lietuvių kalba būtų išlaikoma šeimoje ir perduodama vaikams. Vieni lietuvių kalbos mokė vesdami vaikus į lituanistines mokyklas arba skaitydami lietuviškas knygas, kiti pasirinko nuotolinį mokymą Lietuvos mokykloje arba atostogas Lietuvoje.

68 Hilbig, „Dvikalbystė Oslo lietuvių šeimose“, 237.

Kita dalis tiriamųjų, kurie emigracijoje lietuvių kalbos papildomai nemokė, yra vaikai, emigravę vyresnio amžiaus, jau gerai mokėdami gimtąją kalbą, arba suaugusieji, kurie planavo grįžti į Lietuvą prieš vaikui pradedant eiti į mokyklą.

Dauguma iš Norvegijos grįžusių migrantų deklaruoja, kad, gyvendami emigracijoje, šeimoje jie vartodavo tik lietuvių kalbą. Mažuma teigė, kad jų vaikai kartais kalbėdavo norvegiškai arba angliškai namuose, o ir jie patys kartais pasirinkdavo su vaikais pereiti prie daugumos kalbos, ypač būdami norvegų apsuptyje. Beveik absoliuti dauguma tiriamųjų paminėjo, kad jų šeimose kodų kaita buvo ir yra įprastas reiškinys: įvairūs norvegiškų žodžių intarpai yra iki pat dabar išlikęs grįžusių migrantų kalbinio elgesio elementas.

Grįžę į Lietuvą, didžioji dauguma migrantų vaikų susidūrė su sunkumais dėl lietuvių kalbos, nes ši kalba emigracijoje nebuvo tiek išmokta, kiek bendraamžių Lietuvoje, arba buvo atsiradę tam tikrų kalbos pokyčių, nulemtų norvegų kalbos. Dalis vaikų turėjo akcentą, daliai sunkiau sekėsi skaityti, rašyti. Tam, kad problemos būtų išspręstos ir vaikai greičiau pasiektų bendraamžių lietuvių kalbinį lygį, dalis tėvų pasitelkė mokyklų siūlomą pagalbą – papildomą lietuvių kalbos mokymą ir logopedus. Vis dėlto toks mokymas, kaip buvo pažymima, nėra lengvai prieinamas. Lietuvos švietimo sistema taip pat labai skiriasi nuo norvegiškosios, ir daliai tėvų tai sukėlė papildomų rūpesčių. Patyčios, mokytojų abejingumas ir sudėtingas mokslas yra pagrindiniai iššūkiai, su kuriais susiduria grįžusių migrantų vaikai, siekdami kuo greičiau adaptuotis.

Norvegų kalba, kuri užėmė ypač svarbią vietą emigracijos laikotarpiu, tapo pasyvi arba vaikai jos jau visiškai nebevartojo. Dauguma grįžusių migrantų vaikų, nors ir puikiai mokėjo bei kasdien vartojo norvegų kalbą emigracijoje, grįžę į Lietuvą ją itin greitai užmiršo. Tėvai išreiškė norą, kad vaikai išlaikytų norvegų kalbą, tačiau tam nedėjo papildomų pastangų, t. y. nesukūrė aplinkos vaikams vartoti norvegų kalbą. Vis dėlto kai kurie suaugę tyrimo dalyviai patys išlaikė norvegų kalbą ir ją pritaikė dirbdami Lietuvoje.

Šis tyrimas prisideda prie grįžusių migrantų padėties ir adaptacijos tyrimų, praplečia grįžusių migrantų kalbinių tyrimų lauką ir gali padėti patiems grįžusiems migrantams suprasti, kad didelis trukdis integruotis gali būti ne tik kalba, bet ir švietimo sistemų skirtumai. Nors šiame darbe tirta nedidelė grįžusiųjų iš Norvegijos imtis, vis dėlto tikėtina, kad atskleidžiami tam tikri aspektai, tam tikros tendencijos, su kokiais kalbiniais (ir ne tik) iššūkiais susiduria vaikai, grįžę arba perėję į lietuvišką švietimo sistemą. Kartu atsiskleidžia mokytojų darbo sudėtingumas.

Literatūra

Arnberg, Lenore, *Raising Children Bilingually: The Pre-school Years*. Clevendon, Avon: Multilingual Matters, 1987, 25–30.

Barron-Hauwaert, Suzanne, *Family Profiles. Bilingual Siblings: Language Use in Families*. Bristol, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters, 2011, 165–202.

Barron-Hauwaert, Suzanne, *Language Strategies for Bilingual Families*. Clevedon, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters LTD, 2004, 48–69, 211–215.

Brinkmann, Svend ir Tanggaard, Lene, *Kvalitative metoder. En Grundbog*. Denmark: Hans Reitzels Forlag, 2010, 11–24.

De Houwer, Annick, "Parental language input patterns and children's bilingual use", *Applied Psycholinguistics*, 2007, vol. 28, 411–424.

De Houwer, Annick, "The role of language input environments for language outcomes and language acquisition in young bilingual children", in *Bilingual Cognition and Language: The State of the Science Across Its Subfields*. Amsterdam, the Netherlands: John Benjamins, 2017, 127–155.

Dörnyei, Zoltan, "Creating a Motivating Classroom Environment", in *International Handbook of English Language Teaching*. New York: Springer, 2007, 719–731.

Garbenčiūtė, Lina, *Grįžtamoji migracija: protų susigrąžinimas ir prisitaikymo galimybės Lietuvoje:* magistro baigiamasis darbas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2012.

Genys, Dainius, Strumickienė, Ilona ir Janauskas, Giedrius, „Tyrimas atskleidė, dėl ko emigruoja lietuviai", *VDU*, paskelbta 2018 spalio 8, https://www.vdu.lt/lt/tyrimas-atskleide-del-ko-emigruoja-lietuviai/.

Gisladottir, Johanna, *The Good Life Does Not Come Easily in Lithuania. A System Dynamics Analysis of Emigration:* master thesis. Bergen: University of Bergen, 2015.

Glinskienė, Rasa ir Petuškienė, Edita, „Pasaulinės ekonominės krizės poveikis lietuvių reemigracijos ir protų nutekėjimo procesams", *Ekonomika ir vadyba* 14 (2009), 763–771.

Gudavičienė, Eglė, „Oslo lietuvių kalbų mokėjimas ir kalbinis elgesys", in Ramonienė, Meilutė (moksl. red.), *Emigrantai: kalba ir tapatybė*, t. II. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019, 149–183.

Hilbig, Inga, „Dvikalbystė Oslo lietuvių šeimose", in Ramonienė, Meilutė (moksl. red.), *Emigrantai: kalba ir tapatybė*, t. II. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019, 183–245.

Holmes, Janet, *An Introduction to Sociolinguistics*. London, New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2001.

"Innvandring", *SSB*, žiūrėta 2021 sausio 14, https://www.ssb.no/innvandring-og-innvandrere/faktaside/innvandring.

Jakaitė-Bulbukienė, Kristina ir Vaisėtaitė, Eglė, „Jungtinės Karalystės lietuvių etninė tapatybė ir kalba", in Ramonienė, Meilutė (moksl. red.), *Emigrantai: kalba ir tapatybė*, t. II. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019, 113–149.

Kulbrandstad, Lars Anders, "Språkholdninger", *Norsk som Andrespråk*, 2015, bokvol. 30, 247–283.

Köpke, Barbara, "Neurolinguistic aspects of attrition", *Journal of Neurolinguistics,* 2004, vol. 17, 3–30.

„Lietuvių bendruomenės", *Norvegija.org*, žiūrėta 2021 sausio 20, http://norvegija.org/lietuviu-bendruomens.

„Lietuvos Respublikos piliečių ir užsieniečių, atvykusių ar grįžusių gyventi į Lietuvą, vaikų ugdymo organizavimas Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose", *Švietimo, mokslo ir sporto ministerija*, žiūrėta 2021 sausio 20, https://www.smm.lt/web/lt/LR_pilieciu_uzsienieciu_gyvenanciu_lietuvije_vaiku_ugdymas_bendrojo_lavinimo_mokyklose.

Lukočiūtė, Lina ir Mickutė, Roma, *Grįžtamosios migracijos sukeliamų mokymo(si) patirčių hermeneutinė analizė:* magistro baigiamasis darbas. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2009.

„Migracijos tendencijos", *Migracija skaičiais*, žiūrėta 2021 sausio 29, https://123.emn.lt/#migracijos-tendencijos.

"Minoritetsspråklige", *Utdanningsdirektoratet*, žiūrėta 2021 sausio 25, https://www.udir.no/laring-og-trivsel/minoritetsspraklige/regleverk-som-gjelder-spesielt-for-minoritetsspraklige/skole/6-16-ar/.

Martinaitis, Žilvinas ir Žvalionytė, Dovilė, „Emigracija iš Lietuvos: ką žinome, ko nežinome ir ką turėtume žinoti?", *Politologija* 47 (2007), 112–134.

Myers-Scotton, Carol, *Multiple Voices: An Introduction to Bilingualism*. Oxford: Blackwell Publishing, 2006, 35–66, 288–322.

Ortega, Lourdes, *Understanding Second Language Acquisition*. London, New York: Routledge, 2009, 168–192.

Poderienė, Nida ir Tamulionienė, Aurelija, *Įveikti atskirtį: grįžusių iš užsienio vaikų kalbinė integracija.* Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2020.

Puplauskaitė, Gabrielė, *Ankstyvoji dvikalbystė su lietuvių kalba: dviejų brolių Norvegijoje atvejo tyrimas:* bakalauro baigiamasis darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2019.

Puronaitė, Agnė, *Lietuvos jaunimo emigracijos motyvacija ir grįžtamosios migracijos nuostatos:* magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.

Ramonienė, Meilutė (moksl. red.), *Emigrantai: kalba ir tapatybė*, t. II. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019.

Ražanauskaitė, Justina ir Brazienė, Rūta, „Grįžtamoji lietuvių emigracija: prielaidos, požiūriai, kontekstas", *Filosofija. Sociologija* 21 (2010), 285–297.

Rusin, Inga, *An Analysis of Out-migration of Eastern Europeans in Norway:* master thesis. Bergen: University of Bergen, 2018.

Saville-Troike, Muriel, "Dilingual discourse: The negotiation of meaning without a common code", *Linguistics: An Interdisciplinary Journal of the Language Sciences*, 1987, vol. 25, no. 1, 81–106.

Saville-Troike, Muriel, *Introducing Second Language Acquisition*. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2012, 7–32.

Schwartz, Mila, "Family language policy: Core issues of an emerging field", *Applied Linguistics Review,* 2010, vol. 1, 171–191.

Spolsky, Bernard (ed.), *The Cambridge Handbook of Language Policy*. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2012.

Vilkienė, Loreta, „Toronto lietuvių bendruomenės lietuviškojo portreto eskizas", in Ramonienė, Meilutė (moksl. red.), *Emigrantai: kalba ir tapatybė*, t. II. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019, 25–87.

Zaborskis, Apolinaras ir Vareikienė, Inga, „Patyčių paplitimo Lietuvos mokyklose pokyčiai 1994–2014 metais", *Visuomenės sveikata* 2 (2015), 40–47.

Žvalionytė, Dovilė, *Grįžusių migrantų integracija kilmės šalies darbo rinkoje: Lietuvos atvejo analizė:* daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014.

Gabrielė PUPLAUSKAITĖ

Kristina JAKAITĖ-BULBUKIENĖ

"IN NORWAY, THE MAIN LANGUAGE WAS NORWEGIAN, WHILE LITHUANIAN WAS USED ONLY AT HOME. IN LITHUANIA, LITHUANIAN SUDDENLY BECAME THE MAIN LANGUAGE, AND NORWEGIAN COMPLETELY DISAPPEARED"

Summary. Re-emigration research is just beginning to gather its momentum in Lithuania because more and more people have been coming back from abroad in the latter years. Emigrants often return with children who have attended kindergarten or school, or even finished school in another country. In these cases, children of first-generation emigrants are usually bilingual because they were brought up surrounded by the majority language in the society and by the minority language at home. However, returning to Lithuania usually means moving from a bilingual to a monolingual environment, and often the weaker Lithuanian language is an obstacle. This transition is not only difficult due to the language change, but also due to the differences in the education systems, which requires additional efforts from children, parents, and teachers. This article delves into how children who returned from Norway are getting along in Lithuania. First, it analyzes what kind of language strategies were applied during the emigration period in Norway. Second, the article investigates whether it was important to pass the Lithuanian language on to children, and if so, by what means. Furthermore, it studies how successfully children are using the Lithuanian language after returning to Lithuania, whether there are any obstacles, and if so, what they are and how children overcome them. The Norwegian language was also very important in emigrants' lives; therefore, the article seeks to find out whether that language is still used and whether it is still an important part of their lives.

To perform the analysis, there were conducted 10 semi-structured in-depth interviews with 11 emigrants who returned. The analysis showed that many Lithuanian emigrants made efforts to maintain the Lithuanian language during the emigration period in Norway: some children were attending Lithuanian weekend schools or studying remotely in schools that are in Lithuania, others were reading Lithuanian books. The majority of informants claimed that they used only the Lithuanian language in their families during the emigration period. The minority of informants stated that their children were sometimes using Norwegian or English at home, which also caused the parents to switch their language from Lithuanian to Norwegian, especially when surrounded by the majority language speakers. Almost all the informants mentioned that code-switching with Norwegian was and still is a common phenomenon in their families. This research also shows that most of the children who returned face difficulties with the Lithuanian language, even though some of them were purposely taught this language in emigration. Accents and difficulties in reading and writing in Lithuanian lead to a language gap when these children are compared to their Lithuanian peers. Children's integration is also aggravated by the need to adapt to the very different Lithuanian educational system. Informants do not make efforts to maintain Norwegian in their children, although many adult informants express a desire to do that. However, some of them use the Norwegian language skills while working in Lithuania.

Keywords: re-emigration, family language policy, linguistic behaviour, integration, educational system.